

tidsskrift.dk

Erik Plovpennings Strid med Abel.

Historisk Tidsskrift, Bind 6. række, 2 (1889)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_6rk_0002-PDF/hto_6rk_0002_80174.pdf

Link til website:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=80174>

pdf genereret den : 28/5-2008

Erik Plovpennings Strid med Abel.

Studier over ægte og uægte Kilder til Danmarks Historie.

Af

Kr. Erslev.

Al den historiske Kundskab, som ikke er bygget paa Fortidslævninger, paa gamle Aktstykker, Breve og andre Oldsager, hviler i sidste Instans paa Fortællinger af Øjevidner til Begivenhederne. Naar disse Øjevidner selv har nedskrevet, hvad de har set og iagttaget, har vi egentlige Førstehaandsberetninger; der er imellem os og det skete, hvor fjærnt dette end ligger os i Tid, kun ét eneste Mellemlid, Fortællerens Personlighed, der modtager Indtrykket af Begivenheden og gjengiver det i den Skildring, der foreligger os. Det er dog kun sjældent, at Historikeren har Adgang til Kilder af denne Rang, og til Oplysning om Striden mellem Erik og Abel foreligger der ikke en eneste saadan Skildring af Øjevidner. I Stedet maa man da nøjes med de historiske Arbejder, der er forfattede af samtidige, som fortæller om Begivenhederne paa anden, tredje eller fjerde Haand, her maaske støttet til, hvad et enkelt Vidne har meddelt dem, hist byggende paa flere samstemmende eller afvigende Beretninger. Ogsaa senere levende Historie-skrivere kan dog for os blive Kilder til Kundskab om

Fortiden. Endnu et Par Menneskealdere efter Begivenheden vil det ikke være vanskeligt for en videbegjærlig Historiker at skaffe sig mere Kundskab end den, han kan læse sig til i de ældre Beretninger; der vil endnu blandt Efterkommerne af de Mænd, der selv have deltaget i Tidens politiske Liv, huskes mangfoldige Enkeltheder, som Historikeren kan opspore og optegne. Gjælder det saa Træk, som har talt til Folkets Fantasi, vil saadanne endnu leve længe efter i Skikkelse af Sagn, flere Menneskealdere, hvis de drejer sig om fremragende Personers Skjæbne, og i endnu meget længere Tid, hvis de tillige knytter sig til et bestemt Sted eller en vis Egn; Mordet paa Erik Plovpenning har for Exempel ved Slien sysselsat Folkets Tanker lige til vore Dage¹⁾. Ved saaledes at lytte til den mundtlige Tradition og at nedskrive, hvad de hører, bliver senere Historieskrivere for os Kilder til Kundskab om Fortiden, men de kan ogsaa blive dette paa en helt anden Maade. Det er jo langt fra, at alle de Beretninger, der nedskrives i Samtiden, er bevarede lige til vore Dage; adskillige er gaaede tabt paa en eller anden Vis, nogle maaske hurtig, andre først efter længere Tids Forløb. Det kan da være, at en ældre Historiker har benyttet saadanne Beretninger, og idet vi nu kun kjender dem, gennem hvad han har uddraget deraf, bliver han selv for saadanne Punkters Vedkommende Kilde for vor Kundskab.

Dette er da de Hovedgrupper, hvori Kilderne falder: Øjevidners Skildringer, samtidige Beretninger, den hos senere Forfattere optegnede mundtlige Tradition og endelig Historikernes Gjengivelse af siden tabte Beretninger.

1) A. D. Jørgensen. Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie S. 98.

Alt dette er Kilder; thi de kjender Begivenhederne umiddelbart eller gjennem Mellemmænd, som vi ikke har Adgang til, og yder os altsaa en Kundskab om, hvad der er sket, som vi i den Skikkelse ikke finder den noget andet Sted.

I skarp Modsætning til de Forfattere, der er Kilder, staar de Historikere, der kun er Bearbejdere. Kildeforfatterne giver os en Opfattelse af det skete, Bearbejderne derimod giver kun en Opfattelse af Opfattelserne, thi de kjender kun Begivenhederne gjennem de Skildringer, der indeholdes i Kilderne. Det er dog meget langt fra, at Bearbejderen blot giver en Kopi af Kilderne; han vil tværtimod stræbe at give en sandere og fuldstændigere Skildring af Fortiden end den, der indeholdes i hans Kilder. Vi har jo i Kildeforfatternes Skildringer ikke Fortiden selv, men kun en Afspejling deraf, og deri ligger det da, at der i de Billeder, som Kilderne giver, vel er noget, som stammer fra Begivenhederne, men tillige noget andet, der kommer fra den fortællendes Personlighed. Selv et Øjevidnes Beretning er mangelfuld: Øjevidnet overser visse Sider af Begivenheden; han misforstaar, hvad han ser; han formaar kun ufuldkomment at gjengive sine Iagttagelser, om han da ikke i sin Fremstilling ligefrem skjuler noget og tilføjer andet. Saaledes er der selv i det heldige Tilfælde, hvor der kun er ét Mellemlid mellem os og Begivenheden, mange Muligheder til Fejl, og der bliver endnu flere, naar Forfatteren kun skildrer Hændelserne paa anden Haand; hvert eneste menneskeligt Mellemlid, der indskydes, bliver en ny Fejlkilde. Disse Mangler er det, som Bearbejderen maa søge at fjerne, og han maa saa videre sammenarbejde de forskjellige Kilder og deres Efterretninger, han

maa prøve paa at gjøre det anskueligt, som Kilderne maaske kun fortæller tørt og kjedeligt, han maa stræbe efter at trænge ind i Begivenhedernes Sammenhæng og Aarsager.

Saaledes har baade Kildeforfatteren og Bearbejderen videnskabeligt Værd; dog bør det stærkt betones, at deres Værdi er af helt forskjellig Art. Kilderne har Værdi som kundskabsmeddelende; hos Bearbejderne søger vi derimod Fortolkning af Kildematerialet og kun dette. Vi søger ikke Kundskab; thi Bearbejderen har jo af Kundskab ikke mere, end hvad vi selv ogsaa kan læse os til; men vi indrømmer gjerne, at den Opgave ud af Kildernes Meddelelser at skabe en historisk Skildring er saa vanskelig, at vi har god Grund til at søge Hjælp og Vejledning hos tidligere Fremstillere af det samme Emne. Vi staar overfor disse tidligere Bearbejdelser ligesom Tilhørerne, der lytter til en Kunstkjenders Forklaring af et fremstillet Kunstværk; under hans kyndige Ledelse bliver Øjet opladt for meget, som man før ikke kunde se, men vel at mærke, det er dog stadig os, der skal se, og vi tror ikke Kunstkjenderen, naar han paastaar, at der er noget, og vi dog selv ikke kan faa Øje paa det. Saaledes ogsaa med tidligere Historikere; de kan hjælpe os til bedre Forstaaelse af Kildestoffet, men de bliver dog aldrig mere end Fortolkere af dette, og den Fortolkning, der ikke synes os overbevisende, er vi ikke pligtige til at anerkjende. Den ene Historiker er ukyndig, og derved mister hans Fortolkninger deres Værd; en anden er fantastisk, og vi følger ham ikke i hans dristige Ændringer af den givne Kildekundskab; den tredje er alt for skeptisk, og vi

vægrer os imod at tiltræde hans Forkastelse af Kildernes Meddelelser.

I sig selv har Fortolkeren da ingen Avtoritet, Kilden har det derimod. Kildens Beretning kan være misvisende; Kildens Forfatter kan have lagt saa meget til af sit eget, at hans Beretning giver et helt urigtigt Billede af Begivenheden, men det tilkommer os at bevise eller sandsynliggjøre, at det er saa; ellers har vi ikke Lov til at forkaste Kildens Vidnesbyrd. Anderledes med Bearbejderen. Her er det ham, der skal overbevise os, ham, der skal begrunde sin Omtydning af den Kildekundskab, der er fælles for ham og os. Bevisbyrden paahviler os overfor Kilderne, men Bearbejderen overfor os.

I denne store Modsætning mellem Kilder og Bearbejdelser er det, at den moderne Historiegranskings Methode bunder. I ældre Tid havde man ikke Øje for, hvor væsentlig denne Forskjel var; man byggede med næsten lige saa stor Sikkerhed paa Bearbejdelser som paa virkelige ægte Kilder, og man kom derved til at fæste lige saa megen Lid til senere Historikeres fantastiske Udpyntninger og dristige Omtydninger af det virkelige Kildemateriale som til selve Kildernes Oplysninger. Den moderne Historiegranskning, som begynder med Niebuhr og Ranke, benytter derimod ikke nogen Efterretning, før den har rettet det Spørgsmaal til Forfatteren: „Hvorfra véd du dette?“. Og det, som man ønsker at klare ved dette Spørgsmaal, er først og fremmest, om Forfatteren er Kilde eller Bearbejder, om han har en virkelig Kundskab til Begivenheden eller blot gjenfortæller, hvad andre har sagt derom; thi deraf afhænger, hvilken Avtoritet der tilkommer ham. Det er paa dette Punkt, at den nyere historiske Granskning

adskiller sig fra den ældre: vi prøver Efterretningernes Troværdighed, før vi bygger paa dem; vi driver Kildekritik, før vi begynder paa Sagkritiken.

Det er en omfattende Udrensning, der er foregaaet overalt, hvor Kildekritiken har gjort sit Værk. Mangfoldige Efterretninger, der før stod uomtvistede, er faldne til Jorden som værdiløse; en Række Forfattere, der før nød megen Tiltro, har fuldstændig mistet denne. Naar man hos senere Historiekrivere læser en Mængde Oplysninger og Betragtninger, som ikke findes i Kilderne, vidste man før kun at forklare dette ved at tillægge hine Forfattere en virkelig Kundskab om, hvad der var sket, hentet fra nu utilgængelige Beretninger; Kildekritiken har paapeget, at Forklaringen som oftest er en helt anden. I et Omfang, hvorom man før ikke havde nogen Anelse, har det vist sig, hvorledes selv naive Bearbejdere i Middelalderen ved deres Gjenfortælling af de ældre Efterretninger laver om paa disse, sammenarbejder dem og føjer nyt til, stort og smaat, og naar vi saa kommer ned til Reformationstiden, hvor den egentlige videnskabelige Historiegranskning begynder, har denne Tids Historikere atter underkastet de modtagne Efterretninger en stærk Gjennemarbejdelse og gjort dette med en Dristighed i Konstruktionen, som for os ofte staar som helt ubegribelig. Paa den Maade er det nye kommet frem; det hidrører fra Historikerne, ikke fra Kilderne, det er en Frugt af historisk Bearbejdelse, ikke af virkelig Kundskab om det skete.

Men hvor dette er Tilfældet, mister alle disse Ændringer og Tilføjelser deres Værdi; man kunde tro paa dem, saalænge man mente, at de stammede fra Kildekundskab, men ingen vil falde paa at tillægge disse

Forfattere fra Middelalderen eller Nytidens Begyndelse en saadan Værdi som videnskabelige Bearbejdere, at deres Gisninger og Kombinationer kan have nogen Betydning for os. Det falder os endogsaa vanskeligt at bringe Ordet „Bearbejder“, „Historieskriver“ i Forbindelse med en middelalderlig Aarbogsforfatter eller en naiv Krønikeskriver, og man foretrækker derfor ofte, naar det først er bevist, at en saadan kun er en Gjenfortæller af de Kilder, som ogsaa vi kjender, da at betegne ham som en „afledet Kilde“, opstillet som Mod sætning til „Urkilde“, „oprindelig Kilde“. Udtrykket er dog næppe heldigt; er der intet at indvende mod Til lægsordet „afledet“, hvorved netop betegnes, at Forfatteren kun gjenfortæller et givet Stof, saa er Navneordet „Kilde“ her egentlig meget vildledende. En Forfatter, der arbejder paa et for os bekjendt Grundlag, er kun en Bearbejder, hvad enten han lever i det nittende eller i det trettende Aarhundrede, hvad enten han er en methodisk virkende Historiegransker eller en naivt fortællende Krønikeskriver. Hverken den ene eller den anden har nogensomhelst Kildeværdi, men da det maa indrømmes, at den sidstes Værdi som Bearbejder er omtrent lig Nul, er der nogen Rimelighed for at søge et andet Udtryk for denne Klasse Forfattere end just Bearbejdere. Rettest bør man vel saa kalde dem uægte Kilder, siden de netop før er blevet opfattede som Kilder, men i Virkeligheden ikke er det.

Det tør vel næppe betegnes som overflødigt, at jeg her som Indledning til en kildekritisk Undersøgelse har stillet de foranstaaende theoretiske Betragtninger, saameget mere som der overhovedet er skrevet saa lidt om

Historiegranskningens Theori, og jeg vil endda gaa et Skridt videre. For at sætte mine Læsere paa det rette Stade overfor de mere indviklede Kildeproblemer, som jeg skal belyse i det følgende, vil jeg gjerne her fremføre nogle ganske smaa og simple Exempler paa Forholdet mellem ægte og uægte Kilder og vise, hvor stærkt et Lys Kildekritiken her kaster. Det første Exempel stammer fra Norges Historie, de to følgende fra Danmarks.

I. Kong Haakon Haakonson som Sønemorder. Den hamburgske Historieskriver Albert Krantz († 1517), der i sine mange historiske Skrifter blandt andet ogsaa omhandlede Norge, fortæller, at Kong Haakon begik den forfærdelige Ugjerning at lade sin eneste Søn dræbe, uden at man véd, om Aarsagen var Afsindighed hos Faderen eller Brøde hos Sønnen. Dette, siger Krantz, skete i Aaret 1240, og Kongen lod ved samme Lejlighed ogsaa ihjelslaa en af de fornemste Hertuger i sit Rige.

De sidste Ord viser, hvad Krantz tænker paa; den Hertug, han hentyder til, er aabenbart Hertug Skule, der jo fandt sin Død i Aaret 1240. Herom haves fyldige Beretninger i den norske Kongesaga og andetsteds, men ingen véd noget om denne Søn, som Kongen ogsaa skal have ladet dræbe, og at det var Haakons eneste Søn, maa jo i alt Fald bero paa en Fejltagelse. Man har da heller ikke tidligere fæstet Lid til denne Fortælling hos Krantz; først en kildekritisk Undersøgelse kan dog opklare, hvorledes han er kommet til sin kuriøse Opfattelse.

Hvad Krantz fortæller om dette Tidsrum i Norges Historie, har han fundet i en Verdenskrønike, der hundrede Aar tidligere blev forfattet i Lübeck af Kanniken Herman Korner, en Bog, der vandt stor Yndest, og

hvoraf Forfatteren derfor selv foranstaltede gjentagne nye „Udgaver“, om man vil bruge dette Udtryk for en Tid, da Bogtrykkerkunsten endnu ikke var opfundet. Korner henter atter sine nordiske Efterretninger fra sin kun lidt ældre Landsmand Detmar, og hvad Detmar véd om Norges indre Historie, det har han læst i en sønderjydske Aarbog, der i det trettende Aarhundrede blev skrevet i Ryd Kloster. Ad denne Vej er det altsaa, at Notitsen om Kong Haakon og Hertug Skule maa være naaet til Albert Krantz.

Rydaarbogen, der er affattet paa Latin, fortæller nu ganske kort under Aaret 1240:

Hertug Skule med sin Søn (*cum filio suo*) blev dræbt af Kong Haakon.

Dette er ganske korrekt; en uægte Søn af Skule, Peder, blev som bekjendt dræbt sammen med Faderen.

Detmar gjengiver Efterretningen i sin plattyske Krønike:

I Aaret 1240 lod Kong Haakon af Norge dræbe Hertugen og hans Søn (*unde sine sone*).

Her har vi jo en fuldstændig rigtig Gjengivelse af den danske Aarbogsnotits; dog lægger man Mærke til, at der i Detmars Sætning er en Mulighed til Misforstaaelse, som der ikke var i Rydaarbogen. Detmar har gjort Kong Haakon til Grundordet i Sætningen, og naar han derefter taler om: *sine sone*, kan dette rent sproglig forstaas enten som gjældende Haakon eller som henpegende paa Hertugen; det plattyske Udtryk svarer her ganske til det højtyske: *seinen Sohn*. At Detmar har forstaaet sin Sætning paa rette Maade, er der ingen Tvivl om; men saa kom Korner, der læste Detmar uden at kjende hans

Kilde. Han skriver da i en af sine tidligere Udgaver¹⁾ saaledes: •

Kong Haakon af Norge dræbte en Hertug og sin Søn (*filium suum*), efter den lybske Krønike.

Her er Muligheden til Misforstaaelse blevet til Virkelighed; ved „*filium suum*“ kan Korner, hvis han har skrevet et blot nogenlunde korrekt Latin, kun have ment Kongens Søn. Er det ved denne Sætning dog endnu ikke helt utroligt, at Korner har ment det rette og kun sagt noget andet, end han tænkte — Ordstillingen tyder egentlig stærkt derpaa —, saa bliver Sætningen i Forfatterens senere Udgaver saaledes formet, at der ikke mere bliver Plads for nogen Tvivl. Her hedder det nemlig:

Kong Haakon af Norge dræbte efter den lybske Krønike sin egen Søn (*filium suum proprium*) tilligemed en anden af sit Riges Hertuger.

I denne Form var det, at Krantz fik Oplysningen om Kong Haakons Daad, og han har af sig selv, afset fra Betragtningerne om Udaadens Aarsag, kun tillagt, at Sønnen var Haakons eneste²⁾. Saaledes er da Kong Haakon blevet Sønnemorder blot paa Grund af et uheldig anbragt Stedord!

I vore Dage har som sagt den Oplysning hos Krantz, for hvis Oprindelse her er gjort Rede, ikke gjort nogen

¹⁾ Den udgivne Codex i Linkøping (oprindelig i Vadstena Kloster), der standser med Aaret 1423, medens den nedenauførte senere Udgave gaar til 1435.

²⁾ Professor Daac har i (norsk) Historisk Tidsskrift, 2. Række, V, 250 fremdraget denne morsomme Fejl hos Krantz; dog gjør han urigtig Detmar til Krantz' umiddelbare Kilde og kommer derved til at lade den i Virkeligheden ganske uskyldige Krantz være Opfinder af Fejlen.

Skade; dertil var den i alt for stærk Modstrid med, hvad man ellers vidste om denne Begivenhed, og man har simpelt hen slaaet en Streg over Krantz. I det sextende Aarhundrede derimod søgte den danske Historiker Cornelius Hamsfort paa en anden Maade at komme ud over Vanskeligheden. Han siger:

Kong Haakon af Norge overvandt den oprørske
Skule i Krig og lod ham derefter dræbe af sin
Søn (*a filio*).

Dette er aabenbart et Forsøg paa at faa den Sandhed ud, der efter Hamsforts Mening maatte ligge skjult i Krantz' Omtale af Kong Haakons Søn i Forbindelse med Hertug Skules Død, — et betegnende Eksempel paa Arten af Reformationsaarhundredets historiske Kritik, derimod ikke noget Bevis paa, at Hamsfort her har nyttet en nu tabt Kilde.

2. **Findland eller Fjendeland.** Under Aaret 1358 fortæller Hvitfeld, at da nogle af Kong Valdemars Krigsskibe laa under Øen Fligøe og ved Baade havde Forbindelse med Land, opkom der en stærk Storm, som drev flere af Baadene over til Finland, hvor Skibsfolkene blev satte i strengt Fængsel.

Af denne Oplysning har Suhm ment at kunne drage den Slutning, at Uenigheden mellem Kong Valdemar og Magnus Smeks Søn Erik endnu vedvarede paa denne Tid; thi Finland, hvor Søfolkene blev saa ilde modtagne, hørte Kong Erik til¹⁾. Vi derimod begynder med at rette det kildekritiske Spørgsmaal til Hvitfeld: „Hvorfra véd du det?“, og dette er meget let at sige; thi Hvitfeld har i sin Fremstilling af Valdemar Atterdags

¹⁾ Historie af Danmark XIII, 361.

Historie, først og fremmest én Hovedkilde, den samtidige og vidtloftige sjællandske Aarbog. I denne¹⁾ findes ogsaa hele Fortællingen, blot med den ene Forskjel, at hvor Hvitfeld nævner „*Findland*“, staar der i Kroniken *terra amulorum*, s: Modstandernes, Fjendernes Land. Sagen er da aabenbart den, at Hvitfeld eller en af hans danske Forgængere har gjengivet dette Udtryk ved „*Fiendeland*“, og dette er saa siden blevet misforstaaet som Egennavnet „*Findland*“. Derved falder hele Suhms Slutning til Jorden, og det underlige i, at nogle aabne Baade skulde være drevne fra Østersøens allervestligste Del, hvor „Fligøe“ aabenbart maa søges²⁾, og helt over til Finland, forsvinder ogsaa.

3. Pedersborg, Paddeborg. Tæt ved Sorø ligger Pedersborg, der har Navn efter Peder Thorstensøn, som levede i Valdemar den stores Dage og her byggede sig en Borg, der senere kom i Sorø Klosters Eje. Denne

¹⁾ I Kronikens sidste Fortsættelse fra 1357—63, udgivet af Lappenberg i Archiv für Staats- u. Kirchengeschichte der Herzogthümer II, 214. Det bør siges til Undskyldning for Suhm, at denne Fortsættelse endnu var ukjendt paa hans Tid.

²⁾ Lappenberg forklarer den sjællandske Kronikes: „terra Fliggo“ som „Øen Flekke ved Æro“. Denne Ø vil man forgjæves eftersøge paa alle Kort, indtil man faar fat i Videnskabernes Selskabs Atlas og her let indser, hvorfra „Øen“ stammer. Her ses nemlig lige ved Æros Østkyst Navnet Flekke ret tæt ved en lille bitte Holm. — men det skal rigtignok læses i Sammenhæng med et Par Ord over det, idet der staar:

**Marstal By og
Flekke.**

Saaledes svinder denne Lappenbergs Ø helt bort. Jeg antager, at Fliggo betyder Flügge, en Landtunge paa Nordvestsiden af Femern, der spiller en Rolle i Erik af Pommerns Krigshistorie og ved den Lejlighed ogsaa kaldes „Ø“ („et prope insulam Vlugge majores naves collocavit“: Presbyter Bremensis Kap. 42).

Borgs sidste Skjæbne fortælles i Almindelighed saaledes, at den paa Valdemar Atterdags Tid faldt i Holstenernes Hænder og saa i Aaret 1346 blev indtaget af Kongen med væbnet Haand¹⁾; andre mener dog, at det ikke var Borgen, men Pedersborg Kirke, som den Gang var forvandlet til en Fæstning²⁾. Efterretningen stammer fra Hvitfeld, hos hvem det kortelig hedder: „Item Kong Valdemar vandt Korsør og Pedersborg, men hvorledes det var kommet fra Sorø Kloster, finder jeg ikke“. Hvorfra har imidlertid Hvitfeld den Oplysning?

I den nysnævnte sjællandske Krønike hedder det under 1346: „Kong Valdemar indtog Korsør“, og kort efter fortælles det, at ogsaa Vordingborg blev overgivet til ham; lidt forud, sidst ved Aaret 1345, staar der: „Slottet Paddeborg blev indtaget“. Paddeborg er den nuværende Herregaard Sparresholm, en god Mil øst for Næstved. — Over et Aarhundrede senere fremstilledes Valdemar Atterdags Historie i den danske Rimkrønike, støttet netop paa den gamle sjællandske Krønike³⁾. Forfatteren opregner alle de Slotte, som Kongen indtog, uden dog strengt at holde sig til den kronologiske Rækkefølge. Heri staar nu:

Ther efther fik jeg Worenborg
under myn wern och haffue,
och saa Korsør paa Pædeborig,
saa holt jeg them ved affue.

¹⁾ Trap, Danmark, 2den Udgave, III, 371.

²⁾ Reinhardt, Valdemar Atterdag S. 148, jfr. S. 121, hvor der omtales, at Sorø Kloster et Par Aar før havde faaet Tilladelse til at sløjfe Pedersborg Kirke og Bakken, hvorpaa den stod, paa Grund af den Fare, der kunde true Klostret herfra, „især hvis Kirken af Urostiftere blev forvandlet til en Fæstning“.

³⁾ Jfr. mine Bemærkninger i Hist. Tidsskr., 5. Række, III, 280.

Hvad Forfatteren har ment med dette „paa“ foran Pædeborig, kan være tvivlsomt (maaske skal det betyde „efter“); at Pædeborig derimod svarer til Krønikens Paddeborg, er jo ganske utvivlsomt og stadfæstes til Overflod ved, at der i den gamle plattyske Oversættelse af Rimkrøniken paa det tilsvarende Sted staar: „*unde Paddeborch*“.

Det underlige Udtryk „Korsør paa Pædeborig“ har imidlertid givet senere Udgivere af Rimkrøniken Lejlighed til at øve deres Skarpsindighed, og allerede i Udgaven fra 1533 er det rettet til: „met Pædersborg“. Ganske den samme Omtydning finder vi i Peder Olsens Fremstillinger af Danmarks Historie fra Midten af det sextende Aarhundrede; i en af disse staar: „Korsør et Pedeborgh“, i en anden: „Korsør et Petersborrig“¹⁾.

Fra denne sidste Forfatter er det, at Hvitfeldt har faaet sit Pedersborg; da han imidlertid tillige kjender den sjællandske Krønike, har han fra denne ikke blot kunnet hente Aarstallet 1346, der i Kilden rigtignok blot gjælder Korsør, men han har ogsaa, hvad der er morsommere, under 1345 kunnet oplyse, at da „blev det Slot Padeborg i lige Maade vundet“. Saaledes har han da baade det rigtige Paddeborg og dette Pedersborg, som kun beror paa en Omtydning deraf²⁾.

¹⁾ SRD. I, 134; VI, 227. Allerede i den med Rimkrøniken jævnaldrende og med den nært beslægtede plattyske Oversættelse af Thomas Gheysmers Krønike med Fortsættelse er Paddeborg omfortolket til Pedersborg, men her med den Variation, at det er „Pedersborch, dat men nu Korsoor heth“.

²⁾ Paa en arkæologisk Udflugt, som det nordiske Oldskriftsselskab i 1888 foretog til Sorø og Pedersborg, har Dr. phil. W. Møllerup oplyst Forvekslingen mellem Pedersborg og Paddeborg. For jeg vidste noget herom, havde jeg ved mine kritiske Øvelser paa Universitetet benyttet det samme Exempel.

De to sidstanførte Exempler er i al deres Ubetydelighed gode Prøver paa, hvor nødvendigt og frugtbart det er at benytte den kildekritiske Methode. Uden den havde man ikke kunnet indvænde stort hverken mod Hvitfelds Findland eller mod hans Pedersborg, og baade det ene og det andet er da ogsaa tidligere blevet modtaget med fuld Tillid. Kildekritiken derimod viser strax, hvorledes „Findland“ kun beror paa en Misforstaaelse af „Fiendeland“, og hvorledes „Pædersborg“ kun er en Bearbejders Forsøg paa at berigtige det ham uforstaaelige „paa Pædeborig“.

Naar Vigtigheden af Kildekritiken og dens skarpe Sondring mellem Kilder og Bearbejdelser er traadt klart frem ved de her meddelte Prøver, saa maa det dog tilføjes, at det er sjældent, at Forholdet saa let kommer for Dagen som i disse Exempler. Det er jo overhovedet ingenlunde altid saa, at en Forfatter helt igjennem enten er blot Kilde eller blot Bearbejder; tværtimod, overfor ældre Forfattere er det almindeligste vel, at de paa nogle Punkter er det ene, paa andre Steder det andet. Selv en Forfatter, der bygger sine Skildringer paa, hvad han personlig har set, vil dog som oftest udfylde sin Fremstilling med Træk, som han har hørt af andre eller maaske læst sig til i andre Fremstillinger af de samme Begivenheder. En lidt senere levende Forfatter vil maaske faa nogle af sine Fortællinger fra den mundtlige Tradition; det meste af sit Stof vil han dog sikkert hente fra de nedskrevne Beretninger, som foreligger ham fra Dattiden. Paa den Maade bliver Forholdet mellem Kilde og Bearbejdelse som oftest mere indviklet end i de ovenfor omhandlede Tilfælde, Grænsen bliver vanskeligere at drage, og det bliver ogsaa lettere forstaaeligt, at man

forhen har opfattet som Kilder meget, der ved nøjere Prøvelse viser sig ikke at være det.

Den følgende Undersøgelse skal søge at vise, at man indtil nu overfor Fremstillingerne af Broderstriden mellem Erik og Abel har draget Grænsen paa et galt Sted, og det vil forhaabentlig lykkes mig at godtgjøre, at en Række Forfattere, som man tidligere har tillagt Kildeautoritet, i Virkeligheden kun er Bearbejdelser, altsaa uægte Kilder.

I. Broderstriden efter de ægte Kilder.

Hvad der paa Forhaand er givet som ægte Kilder til Broderstridens Historie, er kun de samtidige Krøniker og Aarbøger; om der i senere Historieskriveres Arbejder gemmer sig en ægte Tradition, det kan først fremgaa af en nøjere Prøvelse, som her opsættes. Til de ægte Kilder hører da de Aarbøger, der nedskreves i Danmark i Løbet af det samme Aarhundrede, hvori Erik og Abel levede, og nogle Aarbøger og Krøniker, der i samme Tidsalder forfattedes i Nordtyskland. Paa dette Grundlag skal jeg i dette Afsnit fremstille Broderstridens Gang, idet jeg dog standser umiddelbart før det Drab, hvormed Striden endte.

Af danske Kilder er de vigtigste de to Aarbøger fra Lund¹⁾ og Ryd²⁾ Kloster, der begge er afsluttede henimod Aar 1270; endnu ældre er en Aarbog, der ender med Aar 1254³⁾, og gode Efterretninger findes ogsaa i

¹⁾ Udgivet efter Haandskrift i Erfurt (nu i Kiel) af Waitz i Nordalbingische Studien V, 7, efter Fortsættelsen fra Esrom Kloster i SRD. I, 212.

²⁾ SRD. I, 148; Monum. German. hist., Scr. XVI. 386.

³⁾ Bedst udgivet af Steenstrup i Danske Saml., 2. Række, IV, 361.

Næstved Klosters Aarbog¹⁾, om end denne er ført helt ned til Aar 1300. Efterretningerne i disse Aarbøger er aabenbart delvis beslægtede, men jeg kan dog ingenlunde tiltræde den Opfattelse, som Usinger og Schäfer har gjort gjældende, at alle Aarbøgerne skal have øst af en fælles tabt Kilde, de saakaldte *Annales Lundenses majores*. — En ejendommelig Stilling indtager den sjællandske Aarbog²⁾; medens den af egentlige Aarbogsefterretninger kun indeholder et Par, som ikke har Betydning, indskyder den en vidtløftig Skildring af Erik Plovpenning's Død, støttet paa Meddelelser fra en dalevende. Dertil har denne Aarbog blandt sine Tilføjelser dels et Par vigtige Aarbogsnotitser, dels en mærkelig Skildring af de Begivenheder i Aaret 1250, der gik umiddelbart forud for Mordet paa Kongen.

De samtidige tyske Kilder er Stadeaarbogen³⁾, Hamburgaarbogen⁴⁾ og den sachsiske Verdenskrønike⁵⁾. Af disse er de to første paa mange Punkter ordret enslydende, og Slægtskabet strækker sig ogsaa til den tredje, et ejendommeligt Forhold, som den nyere tyske Kildekritik har søgt at forklare paa den Maade, at alle tre Kilder er udarbejdede paa Grundlag af én og samme tabte Fremstilling, nemlig Albert af Stades Historieværk; dette synes da fra Forfatterens Haand at have foreligget i gjentagne og temmelig forskellige Bearbejdelser⁶⁾, omtrent paa samme Maade som Herman Korner faktisk vides at have omarbejdet sin Verdenskrønike flere Gange. Hvorledes det

¹⁾ SRD. I, 368.

²⁾ SRD. II, 602.

³⁾ Allerede udgivet i Aaret 1587, sidst af Lappenberg i Monum. Germ. hist., Scr. XVI, 271.

⁴⁾ Quellensamml. d. schleswig-holstein-lauenb. Gesellschaft IV, 397 (ogsaa i SRD. I, 197).

⁵⁾ Monum. Germ. hist., Deutsche Chroniken II, 1.

⁶⁾ Jfr. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. 5. Aufl. II, 401, 415 og de dér anførte Særundersøgelser.

saa forholder sig hermed, er det i alt Fald sikkert, at vi i de tyske Aarbøger har en aldeles samtidig Fremstilling af Begivenhederne, derimod ikke tre eller to af hinanden helt uafhængige Beretninger.

Der var ikke hengaaet ét Aar efter Faderens Død, før Uenigheden mellem Brødrene begyndte. Aarbøgerne fortæller kortelig, at 1242 „opstod der Krig mellem Kong Erik og Hertug Abel“¹⁾; Aaret efter „førte Kong Erik en Hær til Kolding imod sin Broder Abel“²⁾. Dette er alt, hvad der vides om denne første Strid mellem Brødrene; kun ses det, at de i 1244 atter var forsonede, siden de da i Fællesskab paatænkte et Tog til Estland³⁾.

Enigheden mellem Brødrene varede dog ikke længe. 1246 opstod der paa ny Krig; denne Gang stod den yngste Broder paa Abels Side⁴⁾, og ligeledes deltog forskjellige tyske Fyrster i Striden. Abel fik saaledes Hjælp af sin Svoger, den kun sextenaarige Grev Johan af Holsten, der paa denne Tid sammen med sin Broder Gerhard vendte tilbage fra et toaarigt Studieophold i Paris og fandt sit Land angrebet af Kong Erik og hans Forbundsfæller; blandt disse var især Venderne (*Sclavi*) og Grev Gunzelin af Schwerin⁵⁾.

¹⁾ Rydaarbogen.

²⁾ Saaledes næsten alle Aarbøgerne, den fra Ryd dog under Aaret 1244.

³⁾ Lundeaarbogen. Aaret efter foretoges der en Arvedeling mellem Erik, Abel og Kristoffer angaaende Gods paa Als, tilfaldet dem ved deres Frænde Grev Alberts Død. Hasse, Schleswig-holstein-lauenburgische Regesten und Urkunden I, 273.

⁴⁾ Lundeaarbogen. Ogsaa adskillige af Rigets Stormænd synes at have hjulpet Abel; i alt Fald hedder det i samme Aarbog, at Ribe blev erobret „a duce Abel cum melioribus Dacie“.

⁵⁾ Stadeaarbogen. Den samme Kilde fortæller under 1241, at Gunzelin da blev forsonet med Abel for, hvad der havde været

Det første Sammenstød fandt Sted i Aaret 1246, da Abel med en tysk Hær mødte sin Broders Tropper, men Krigen standsedes i kort Tid ved en Stilstand¹⁾. Lige i Begyndelsen af Aaret 1247 gjorde Abel og hans tyske Forbundsfæller et stort Indfald i Danmark; de trængte frem paa Fyn, hvor Odense By blev brændt af dem²⁾, og i Jylland lykkedes det dem at erobre Byen Ribe (28. April), ved hvilken Lejlighed ikke blot flere af Kongens Riddere og Svende (*pueri*) toges til Fange, men endog selve Byens Biskop Esge³⁾. Snart kom dog ogsaa den kongelige Hær i Marken, og det sydlige Jylland led svært under de Plyndringstog, som med lige Iver foretoges af begge Parters Tropper. Øm Klosters Munke klager saaledes over Hertug Abel, men ikke mindre over Eriks Dronning, Jutta, som boede paa Skanderborg og

deres Fædre imellem, og finder det derfor utaknemligt, at Gunzelin siden stillede sig paa Eriks Side imod Abel. Dette synes dog at være en temmelig partisk Betragtning.

¹⁾ Rydaarbogen.

²⁾ Rydaarbogen; i den næsten samtidige Aarbog til 1254 anføres „Odense Kirkes Brand“ forud for Ribes Erobring, hvad der dog ikke er et sikkert Bevis paa, at Begivenhederne er sket i denne Tidsfølge.

³⁾ Ribes Erobring og senere Gjenvinding omtales i Lunde- og Næstvedaarbogen; mere detaillert er en Notits derom, bevaret af Peder Olsen (SRD. I, 184), der i Oversættelse lyder saaledes: „1247, IV. kal. Maji, indtog Hertug Abel Byen Ribe; her fangedes Byens Biskop Esge og mange af Kongens Riddere og Svende. Samme Aar, III. nonas Junii, gjenvandt Kong Erik samme By.“ Peder Olsen har her aabenbart omsat nogle Helgendangsangivelser til den romerske Kalender, thi Hvitfeldt har „St. Vitalis Dag“ ved Abels Erobring af Byen, hvilket netop er 28. April. — Til denne Indtagelse af Ribe maa efter Kinchs Mening (Ribe I, 40, 59) en Folkevise med Omkvædet „Erik Konning hin unge“ henføres; Visen, der er en blot Dansevise, kan dog intet Bidrag give til Oplysning om Begivenhedens historiske Karakter.

fra Klosters Gaard i Thyning bortførte alt, hvad hun vilde. Under en Kamp med nogle tyske Voldsmænd blev selve Abbeden saaret, og Munkene maatte gemme deres Kostbarheder og Fødevarer i deres nybyggede Kirketaarn¹⁾.

Krigen tog efterhaanden en for Kongen stedse gunstigere Vending. Allerede den 3. Juni gjenvandt han Byen Ribe; senere besatte han ogsaa Svenborg²⁾, medens hans tyske Forbundsfæller sent hen paa Aaret faldt ind i Holsten og her St. Bricii Dag (13. Novbr.) erobrede den vigtige By Oldeslo³⁾; Aaret efter (1248) gjorde Erik et Hærtog til Arreskov⁴⁾ paa Fyn, der formodentlig har tilhørt Abel som fædrene Arv. Saaledes „besatte han alle sine Brødres Slotte og Godser“⁵⁾, ja han nøjedes ikke dermed, men baade Kristoffer og Halvbroderen Hertug Knud af Bleking blev fængslede⁶⁾. Kongen gjorde endda med sin Flaade et Tog til Femern⁷⁾; til Søs havde han dog farlige Fjender i Lübeckerne, der havde stillet sig paa Abels og Holstenernes Side⁸⁾, og

¹⁾ Saaledes den jævnaaldrende Forfatter af *Om Klosters Historie* (SRD. V, 260); det hele Stykke er meddelt i Oversættelse i Bache, *Nordens Hist.* II, 413 f.

²⁾ Rydaarbogen. Detmar har udskrevet denne Efterretning, men arbejdet den sammen med den umiddelbart forudgaaende Notits om Odenses Ødelæggelse af Tyskerne; derved er det blevet Erik, der flygter til Svenborg, medens Rydaarbogen siger: „opidum Svineborg occupavit“.

³⁾ Stadeaarbogen.

⁴⁾ Lundearbogen.

⁵⁾ Lundearbogen.

⁶⁾ Næstvedaarbogen under 1248.

⁷⁾ Tilføjelserne til sjællandske Aarbog og Aarbogen til 1323 (SRD. II, 526); maaske er Aaret fejlt, thi i 1249 vides Erik at have været paa Femern (Brev af 24. Juli i *Codex Esromensis* S. 63—64).

⁸⁾ 22. Febr. 1247 havde de holstenske Grever overtaget Skytsfogediet over Lübeck og overdraget Staden Taarnet ved Trave-

som ofte gjorde Plyndringstog til de danske Kyster. De overfaldt bl. a. det faste Slot Stegeborg paa Møn, hvor netop Hertug Knud sad som Fange, og saaledes blev han befriet¹⁾. Ogsaa Kristoffer er vistnok snart sluppet ud af sit Fangenskab, thi det omtales ved denne Tid, at han indgik Ægteskab²⁾ med en pommersk Hertugdatter, den siden saa navnkundige Margrete Sprænghest.

Krigen mellem Kongen og hans Brødre havde nu varet paa tredje Aar, om end den rimeligvis en Gang imellem havde været afbrudt paa kortere Tid af Udsoningsforsøg og Vaabenstilstande. Vi véd bl. a., at en Datter af Valdemar Sejr, Sofia, der var gift med Markgreve Johan af Brandenburg, i Efteraaret 1247 rejste op til Danmark for at mægle mellem sine Brødre³⁾; hendes

münde: Urkundenb. d. Stadt Lübeck I, 120, sml. 121. Et fjendtligt Forhold mellem Erik og Lübeckerne spores allerede i et Pavebrev af 8. Septbr. 1246: smstds. 115. — 3. Septbr. 1247 skrev en pavelig Legat i Tyskland til Lübeckerne, beklagede deres Fejde med Kong Erik og opmuntrede dem til at søge Fred eller Stilstand: smstds. 124.

¹⁾ Stadeaarbogen under 1247. Det maa staa hen, om den sjællandske Aarbog har Uret i at henføre Knuds og Kristoffers Fangenskab til det følgende Aar, eller Stadeaarbogen under 1247 har fortalt det følgende Aars Begivenheder, hvad der egentlig synes ret rimeligt, siden Prinsernes Fængsling og Lübeckernes Søtog fortælles efter Oldeslos Indtagelse, skjønt denne først foregik i Novbr. Naturligvis er det dog heller ikke umuligt, at Knud kan være fanget og atter sluppet løs i 1247, derpaa atter fængslet Aaret efter. Hvor Kildestoffet er saa fattigt som her, er Mulighedernes Rige stort.

²⁾ Tilføjelserne til sjællandske Aarbog (efter Hærtoget til Femern).

³⁾ Den brandenburgske Markgrevekrønike, bedst udgivet af Sello i Forsch. zur brandenburg. und preuss. Gesch. I, 11: „Sophia uxor Johannis obiit in Dacia, quo iverat ad concordandos fratres suos regem Dacie Ericum et ducem Abel, et sepulta Ripis apud fratres minores a. D. 1247 IV. non. Novembris“. Selve Krøniken eksisterer ikke mere, men den er udnyttet af flere Anna-

Mellemkomst førte dog næppe til noget Resultat, og hun døde selv i Flensborg, hvor hun begravedes sammen med et nyfødt Barn¹⁾. Først et Aar efter standsede Broderkrigen; det maa da være kommet til en Forsoning mellem Brødrene, uden at vi dog véd nogetsomhelst nærmere herom²⁾.

lister og Historieskrivere og kan derfor med Sikkerhed rekonstrueres. Af Benytterne har alle de ældre Aar og Dag som ovenfor angivet; en tysk Historiker fra det sextende Aarhundrede, Brotuff, har derimod: „1248 terció nonas Novembris“, hvad der aabenbart beror paa, at Forf. i Cifrene MCCXLVII, IIII (non. Novembr.) har trukket et I fra Dagsangivelsen over til Aarstallet. Brotuffs fejle Aarsangivelse kom imidlertid med Hvitfeld ind i Danmarks Historie og har siden holdt sig uanfægtet; jfr. endnu A. D. Jørgensen, 40 Fortæll. S. 96—97.

- ¹⁾ Markgrevekrønikens Angivelse, at Sofia blev begravet i Ribe, synes at være urigtig; i alt Fald findes eller fandtes i Flensborg en Ligsten over hende (Trap, Slesvig II, 422, jfr. Haupt, Die Bau- u. Kunstdenkmäler d. Prov. Schlesw.-Holst. I, 275). Denne Sten skal efter Traditionen være sat af Statholder Henrik Rantzau, da Byens Graabrødrekloster blev nedbrudt og Markgrevindens Lig flyttet til Nicolai Kirke. Indskriften er ofte omtalt i Literaturen, men om dens Indhold er der meget forskellige Angivelser; efter nogle stod der baade Sofias Dødsaar og hendes Dødsdag, efter andre kun Aaret, der saa angives oftest som 1247, undertiden som 1248, en enkelt Gang som 1249. Indskriften er imidlertid nøjagtig aftegnet af Abildgaard i 1777 (Antikvarisk-topografisk Arkiv), og Forklaringen paa de afvigende Opgivelser er da den simple, — at der slet ikke findes nogen Tidsangivelse i Indskriften; Abildgaard omtaler endda denne Mærkelighed i nogle paa Afbildningen skrevne Bemærkninger og formoder, at der heller ikke stod noget Aarstal paa den oprindelige Sten, som Rantzau „renoverede“, hvad der dog er lidt usandsynligt. Indskriften lyder: „Obiit domina Sophia, marchionissa de Brandenborch, filia quondam regis Woldemari secundi, hic sepulta cum prole sua de novo ædita“.

- ²⁾ I Begyndelsen af Aaret 1249 var der i det mindste Fred mellem Erik og Abel; den sidste ses 16. Febr. at have været i Ribe (SRD. VIII, 182), og 28. April var han i København (Codex

Under de roligere Forhold, der nu indtraadte, optog Kong Erik atter sin gamle Tanke om et Tog til Estland, og det var vistnok med dette Maal for Øje, at han i Begyndelsen af Aaret 1249 paabød Udskrivningen af den Skat, der har givet ham sit Tilnavn, Plovpengene. Skatten vakte imidlertid megen Modstand i Skaane, hvor det i Foraaret kom til et ligefrem Bondeoprør, der dog hurtig blev kuet¹⁾. Toget til Estland kom alligevel ikke i Stand, og Forholdene i Hjemlandet var ogsaa saa urolige, at Kongen kunde have god Grund til ikke at fjerne sig for langt fra Danmark. Det er uklart, om Stridighederne med Abel atter er udbrudte i dette Aar, men det synes netop at være i den samme Sommer, at Lübeckerne gjorde et dristigt Tog til Kjøbenhavn, som

Esromensis S. 62—63). netop samtidig med at Broderen ogsaa var i Egnen heromkring. —

Der er ved denne Tid nogen Uklarhed over de tyske Kilders Kronologi. Stadeaarbogen beretter under 1247 om Oldeslos Erobring (13 Novbr.), om Kongens Fængsling af sine Brødre og Lübeckernes Sotog; derefter meddeler den under 1249, at Abel da blev Ven med Erik, hvorved et Hærtog af Erkebispens af Bremen og Greven af Holsten blev forgjæves. Den sachsiske Verdenskrønike fortæller derimod under 1247 om, at Abel, hjulpet af Grev Johan, Bispens af Bremen og Staden Lübeck, erobrede Ribe; Kongen vandt Byen tilbage, og et Forsøg fra Abels og hans Forbundsfællers Side paa at gjenvinde den strandede paa Kongens tapre Modstand og Mangel paa Levnedsmidler. „Saa udsonede Kongen og Hertugen sig, og de andre Fyrster blev udenfor“; derefter nævnes Lübeckernes Plyndringstog. Den omtalte Stilstand maa vel nærmest formodes at være den samme, som Stadeaarbogen anfører under 1249, saaledes at ogsaa Verdenskrøniken har fortalt to eller tre Aars Begivenheder under ét Aar. Selv har Forf. af Verdenskrøniken dog aabenbart ment, at denne Stilstand gik umiddelbart forud for Kongens Død, som man ser af hans Ytringer under 1250, og umuligt er det heller ikke, at dette er det rette, jfr. ndfr.

¹⁾ Lundeaarbogen.

under Bispens Landflygtighed var i Kongens Eje. Det lader til, at der blev gjort god Modstand, adskillige gejstlige blev i alt Fald dræbte, men Resultatet var dog, at Byen blev indtaget og den af Absalon opførte Borg nedbrudt¹⁾.

I Aaret 1250 brød Striden mellem Brødrene atter ud, og Kongen havde stor Fremgang; det lykkedes ham at erobre selve Staden Slesvig ved et pludseligt Overfald²⁾, og Abel var nødt til fuldstændig at underkaste

¹⁾ At Kjøbenhavn blev plyndret (vastata), meddeles under 1249 i Aarbogen til 1254 og i den sjællandske Aarbog, hvoraf den første er nedskrevet samtidig med det Aar, hvormed den slutter. Næstvedaarbogen har det samme Aar og tilføjer, at det var Tyskerne, der gjorde det. Rydaarbogen siger derimod, at Kjøbenhavn 1248 blev brændt af Lübeckerne, hvad der herfra er gaaet over i et Par senere Aarbøger. Herefter synes Aaret 1249 at være det rette. Dertil henpeger ogsaa, at Paven i et Brev af 27. Juli 1249, der nævner Kjøbenhavns Slot, ikke taler om dette Lübeckernes Angreb, der derimod snart efter bliver Gjenstand for hans Paatale, jfr. Kjøbenhavns Diplomater. I, 10, 14—15. — I de samtidige tyske Aarbøger nævnes denne Lübeckernes Bedrift ikke; derimod kjender Detmar den, og han har den mærkelig nok under 1249, skjønt hans danske Kilde er Rydaarbogen, der jo har 1248. Dette tyder maaske paa, at han her har haft en tysk Tradition at bygge paa, men i Enkelthederne har han aabenbart forblandet Kjøbenhavns Erobring med Stadeaarbogens Beretning om Stegeborgs Erobring, hvad Koppmann rigtig har indset (Die Chroniken der niedersächsischen Städte, Lübeck I, 93).

²⁾ Næstvedaarbogen 1250: „Sleswic capta est a rege Erico et iterum reddita duci Abel“. Den sjællandske Aarbog refererer den Samtale, der fandt Sted i Slesvig mellem Erik og Abel lige forud for Drabet, og paaberaaber sig som Kilde „en Mand, der paa-stod at vide Besked herom“. Abel sagde til Kongen: „Du bør huske, at da du i forrige Aar (anno transacto) plyndrede denne By, saa maatte min Datter søge Skjul blandt fattige Kvinder.“ Denne Ytring viser Overfaldets Karakter, men man tør næppe bygge saa fast paa hvert Ord, at man paa Grund af Udtrykket „anno transacto“ opgiver Næstvedaarbogens Aarsangivelse. Aaret

sig sin Broder. „Tvunget gav Hertugen sit Liv og Gods i Kongens Hænder, og saaledes blev de Venner, som det syntes; 20 Adelsmænd og Riddere besvor paa Hertugens Vegne Sonen og lovede, hvis Hertugen nogensinde modsatte sig Kongen, at forlade ham og sværge Kongen Troskabsed“¹⁾. Paa saadanne Vilkaar fik Abel Slesvig tilbage²⁾, men ved denne Lejlighed har han, som det tør formodes, overgivet Kongen det vigtige Slot Rendsborg³⁾,

1250 støttes desuden af en Aarbogsnotits, som Peder Olsen har bevaret (SRD. I, 185), hvorefter Kong Erik i dette Aar erobrede Slesvig By og plyndrede Bispegodset, fordi Bisp Eskil var en Tilhænger af Hertug Abel. At Erik Plovpenning har tilføjet Slesvigs Domkirke Tab, berøres ogsaa i et Brev af 1259: Hasse, Regesten II, 80.

¹⁾ Tilføjelserne til sjællandske Aarbog ved Aar 1250.

²⁾ Næstvedaarbogen, se ovfr.

³⁾ Man er hidtil gaaet ud fra, at det var aldeles sikkert, at Rendsborg, som ved Valdemar Sejrs Frigivelse 1225 blev givet tilbage til Holsten, atter blev erobret Aaret efter og siden forblev i den danske Kronens Eje, i det mindste indtil Abels Tid, se sidst A. D. Jørgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse, Tillæg XII. — Sikkert er dette dog ingenlunde. Af ægte samtidige Kilder ser vi kun to Ting: at Valdemar Sejr gjenerobrede Rendsborg 1226, og at Slottet i August 1250 var i Erik Plovpennings Hænder; — om dets Skjæbne i Mellemtiden vides umiddelbart absolut intet. Nu synes det vel at ligge nær at slutte af de to nævnte Fakta, at Rendsborg fra 1226 uafbrudt var i dansk Eje, siden Kilderne hverken fortæller, at Holstenerne tog Slottet tilbage, eller at Erik Plovpenning atter vandt det; men en Slutning fra Kildernes Tavshed er altid usikker, og den er det ganske særligt her, hvor Kildematerialet er saa overordentlig fattigt; man huske blot, at Valdemars Erobring af Rendsborg kun omtales i en eneste Kilde, den sachsiske Verdenskrønike, derimod hverken i Stadeaarbogen eller Hamburgaarbogen, for slet ikke at nævne de danske Annaler. Hvis Rendsborg havde overgivet sig til Holstenerne umiddelbart efter Valdemars knusende Nederlag ved Bornhoved, er det saare let at forstaa, at dette ikke er blevet omtalt; underligere er det vel, at en mulig Erobring af Rendsborg i

og Hertugen var derved afskaaret fra sine tyske For-

Erik Plovpenning's Tid ikke skulde være fremhævet, men selv dette er dog langt fra utroligt og kan desuden maaske forklares paa anden Maade. Enhver maa da indrømme, at en Slutning om Rendsborg's Skjæbne ud fra Kildernes Tavshed i det mindste maa kaldes usikker.

Dertil kommer nu, at af ydre Grunde maa Slutningen betegnes som meget usandsynlig. Ser man paa, hvad der faktisk skete i Tiden 1226—1250, saa er der heri meget, der synes mig at gjøre det helt utroligt, at Rendsborg i denne Tid var i dansk Eje. Det er allerede underligt, at Holstenerne efter Bornhovedsejren skulde have ladet Valdemar beholde den vigtige Borg, hvorpaa Kongen ved Freden udtrykkelig havde givet Afkald; det er mærkeligt at se, at Grev Adolf snart bliver Ven med, ja Forbundsfaelle af Valdemar, om denne stadig skulde have haft hans fædrene Borg i Eje. Endnu vanskeligere bliver det at forstaa, hvorledes Rendsborg skulde have kunnet holde sig i Erik Plovpenning's Hænder under denne Konges Kamp med Broderen i Sønderjylland og Greverne af Holsten; der kæmpes ved Kolding og paa Fyn, Kongens Modstandere tager Ribe fra ham, og saa skulde Rendsborg midt imellem Abels og Holstenernes Lande stadig have været kongelig. Borgen maatte jo have været Gjenstand for idelige Angreb, — og at Aarbøgerne ikke nævner et Ord derom, det bliver i Virkeligheden en Tavshed, der er meget vanskeligere at forklare end det, at de ikke skulde have omtalt en Overgivelse af Rendsborg lige efter Bornhovednederlaget.

Af disse Grunde er jeg temmelig overbevist om, at Rendsborg i Virkeligheden ikke har været i Kong Eriks Hænder før i Aaret 1250, da dets Gjenerobring strax blev et Hovedmaal for Holstenernes og deres Venners Anstrengelser. Men hvorledes er Borgen kommet i Kongens Hænder? Naar man nu husker, at Abels Enke og Børn senere (1260) pantsatte Rendsborg til Holstenerne, altsaa havde en eller anden Art af Ejendomsret derover, saa ligger det nær at formode, at Rendsborg har været i Abels Haand allerede i dennes Hertugtid, maaske som Medgift med Mechtilde, som Pant for Medgiften eller lignende, og at Slottet da er blevet taget fra ham af Kongen eller snarere, at han har maattet afstaa det, da han sluttede den ydmygende Stilstand med Broderen. Det sidste synes endda at forklare meget nemt det eneste Punkt, hvor Kildernes Tavshed var noget paafaldende; det var underligt, om de ikke havde om-

bundsfæller hinsides Ejderen¹⁾. Det var en stor Sejr, Kongen havde vundet, og han lader til at have villet forfølge den videre ved at vende sig mod Friserne, hvad der dog ikke fik et heldigt Udfald; Friserne sejrede over hans Hær, og med stort Tab maatte Erik trække sig tilbage²⁾.

Abel var besejret, derimod ikke hans tyske Venner, og de holstenske Grever havde endda faaet en ny Grund til at fortsætte Kampen, ved at deres gamle Slægtbesiddelse Rendsborg nu var gaaet over fra deres Svogers Eje i Kongens Hænder. Der rustedes derfor i Holsten, og Grev Johan fik ogsaa Hjælp fra sine mødrene Frænder, Ærkebiskop Gerhard af Bremen og Biskop Simon af Paderborn, de havde 1400 Ryttere, og i de første Dage af August Maaned rykkede de frem mod Rendsborg, som Kongen havde befæstet stærkt og besat med udvalgte Tropper. Tyskerne havde imidlertid kun ligget

talt en Erobring af Rendsborg, men det er højst forstaaeligt, at de ikke har omtalt en Overgivelse af Rendsborg, fastsat ved den Stilstand, hvorved Abel efter den danske Kildes Udtryk „gav Liv og Gods i Kongens Hænder“. Det er da den Opfattelse af Rendsborgs Skjæbne, hvortil de virkelig ægte Kilder synes mig at føre, naar man ser uhildet paa dem. Hvad de uægte Kilder fortæller om Rendsborg, er derimod her ladet helt ude af Betragtning, jfr. derom ndfr.

- ¹⁾ Hvis man vil henføre den sachsiske Verdenskrønikes Meddelelse om en Stilstand, inden de tyske Fyrster kom til, til denne Tid (jfr. ovfr. S. 381), stemmer dette jo for saa vidt godt med Overfaldets Pludselighed og Rendsborgs formodede Overgivelse til Kongen.
- ²⁾ Nederlaget omtales i Lundeaarbogen; paa hvad Tid af Aaret det fandt Sted, kan ikke nærmere siges, men det synes at have sin naturligste Plads dér, hvor det ovenfor er omtalt. A. D. Jørgensen, 40 Fortællinger S. 97 henfører det imidlertid til den foregaaende Vinter.

faa Dage foran Borgen, da der begyndte at opkomme Rygter om, at der var overgaaet Kongen en stor Ulykke; nogle sagde, at han var blevet fanget, andre, at han var død¹⁾. Det sidste var det rette, og snart vidste alle at fortælle om den Rædselsdaad, der i Nattens Mørke var blevet øvet paa Slien.

Jeg har hermed udtømt, hvad der i de samtidige Kilder findes om Eriks Strid med Broderen. Sikkert vil mange spørge med Forundring, om der virkelig ikke er mere; den, der kjender blot lidt til Erik Plovpenning's Historie, vil savne baade dette og hint. Hvor er Eriks to store Krigsbedrifter, hans Sætog til Lübeck og hans Korstog til Estland? Hvor er det natlige Overfald paa Byen Slesvig 1248 og saa mange andre velbekjendte Enkeltheder fra Broderkrigen, og hvor er først og fremmest alt det, der er Stridens hele Baggrund: Eriks Forsøg paa at lægge Holsten under Danmark, hvorved han møder sin Broder og Lensmand som Grevernes Formyndere og Forsvarere, og dernæst det egentlige Stridsspørgsmaal mellem Brødrene selv, Hertugdømmets Stilling til Kronen, Spørgsmaalet om Abel blot er Broderens Lensmand eller har sit Land som Arvegods? Ja, hvor er alt dette og hvor er meget andet? Jeg nøjes foreløbig med at svare: det findes ikke i de samtidige Kilder.

¹⁾ Avgustfelttogets Historie fortælles fra tysk Side i Stadeaarbogen, fra dansk i Tilføjelserne til den sjællandske Aarvog.

II. Fra de ægte til de uægte Kilder.

Erik Plovpenning's Strid med Broderen frembød i sine Enkeltheder ikke noget, der særlig kunde fæstne Interessen, uden netop den tragiske Afslutning, og deri laa det da, at naar den senere Historieskrivning vilde fremstille disse Begivenheder, var den udelukkende henvist til de Beretninger derom, som allerede Samtiden havde nedskrevet, kun hvad selve Kongens Død angaar, var der noget at hente fra den levende mundtlige Tradition¹⁾. De forskjellige Aarbøger, der forfattedes i Danmark i det fjortende Aarhundrede, har derfor intetsomhelst nyt at fortælle om Brodertvistens Gang eller Udvikling, og selv den ret ejendommelige Forfatter, hvis Danmarkskrønike gaar under Thomas Gheysmers Navn²⁾, og som ivrig stræber at fremdrage de Træk fra Fortiden, der havde holdt sig i Traditionen, finder kun noget nyt at berette om Drabsnattens Begivenheder og Kongeligets senere Skjæbne; om Eriks Liv fortæller han derimod kun kortelig, at Erik førte mange Kampe med sin Broder, og at han ligeledes stredes med Lübeckerne, der til Gjen-

¹⁾ Netop dette har været en Hovedgrund for mig til i denne Undersøgelse ikke at medinddrage Broderstridens endelige Katastrofe. Naar denne udelades, bliver Kildeforholdet saa særdeles simpelt, og af de to Maader, paa hvilke senere levende Historikere kan blive Kilder (se ovfr. S. 360), bliver her slet ikke Tale om den ene, den, at de kan optage noget nyt fra den mundtlige Tradition. Kun den anden Mulighed er da tilbage: at Historikerne kan have benyttet skrevne Beretninger, der ikke mere er tilgængelige for os.

²⁾ Thomas Gheysmer var en Borger i Odense, der i Aaret 1431 lod en Skriver forfærdige et Haandskrift af meget forskjelligartet Indhold, deriblandt ogsaa et Udtog af Saxo med Fortsættelse til 1340. Det er denne Danmarkskrønike, hvortil der ovenfor hentydes.

gjæld afbrændte Kjøbenhavn¹⁾. Den nævnte Forfatter, der skrev i Valdemar Atterdags første Aar, blev Grundlaget for, hvad det femtende Aarhundrede vidste om Danmarks Historie; hans Krønike blev endog trykt i en plattysk Oversættelse henimod Aarhundredets Slutning, og noget før havde den været Hovedkilden for den danske Rimkrønike. Saaledes var al mundtlig Tradition om Brodertvisten forlængst uddød, og Kundskaben til Eriks Liv sammenskrumpet til, hvad der kunde siges paa et Par Linier, da den danske Historieskrivning med Humanismen og Reformationen vaagnede til nyt Liv.

I Tyskland var det gaaet noget anderledes med Kjendskabet til Erik Plovpenning's Historie. Her var vel i den senere Historieskrivning næsten ikke kommet noget nyt til udover, hvad de saamtidige Kilder indeholdt, men den gamle Kundskab var blevet optaget af de senere Forfattere i ret fyldigt Omfang, og hvad der var vigtigere, de forskjellige Kilders Beretninger var blevet sammenstillede og sammenarbejdede. Dette gjælder allerede Detmar, Lübecks fortrinlige Historieskriver i de sidste Aartier af det fjortende Aarhundrede. Han kjendte ikke blot de ældre tyske Historieskrivere, men han benyttede ogsaa — som jeg ovenfor har berørt i

¹⁾ SRD. II, 387. Forf. bygger her som ellers paa Rydaarbogen, men man lægge Mærke til, hvorledes han dog ved at sammenligne Aarbogens spredte Efterretninger er kommet til at sige noget nyt. I Aarbogen er det kun Lübeckerne, der angriber Kjøbenhavn; hos Thomas Gheysmer staar: „Erik angreb Lübeckerne, men de . . .“ Ved en Vending, der næsten kun er stilistisk, er Erik blevet den angribende; det er det første Led af en Udviklingsrække, der udmunder i, at Hvitfeld lader Erik foretage et Krigstog mod selve Staden Lübeck, se ndfr.

en anden Sammenhæng — en enkelt dansk Krønike, Rydaarbogen nemlig, og kunde derved udstyre Eriks Historie med Træk, som selv de samtidige tyske Kilder ikke havde Kundskab om ¹⁾. Fra ham gik denne Kundskab over til hans yngre Landsmand. Kanniken Herman Korner, der forfattede en stor Verdenskrønike, som han med utrolig Flid omskrev atter og atter og snart gjengav paa Latin, snart paa Plattysk. Korners Nøjagtighed svarede nu ikke ganske til hans Flid, og netop under hans hyppige Omskrivninger gled der mange Fejltagelser og mange mer eller mindre uskyldige Tilføjelser med ind; vi har ovenfor set et Bevis derpaa i hans Notitser om Hertug Skules Død. Erik Plovpennings Historie slap dog forholdsvis godt igjennem denne Skærsild; af Fejltagelser, som skyldes Korner, er det kun værd at mindes, at han lader Kong Erik dø i 1251 ²⁾, og af Tilføjelser er den vigtigste, at Kong Erik faar Skyld for at have paadraget sig Lübeckernes Vrede ved at lade en Del fredelige Hansekjøbmænd fange i Skaane ³⁾; saaledes havde i Forfatterens egen Levetid Erik af Pommern jo gjort, og det laa da nær for Korners dristige Fantasi at lade hans Forgænger af samme Navn handle paa samme Vis, især da Lübeckernes Plyndring af Kjøbenhavn derved fik den bedste Forklaring. — Saaledes stod Historieskrivningen i Tyskland, da Humanismen ogsaa her bragte nyt Liv.

¹⁾ Detmar udskriver i det hele sine Kilder temmelig korrekt; dog har han en vis Lyst til at skrive bredt og lægger derfor undertiden lidt til de oprindelige Efterretninger. Sjældnere passerer det ham at sammenarbejde to i sig selv selvstændige Kilde-meddelelser; et Exempel herpaa er meddelt ovfr. S. 378, Anm.

²⁾ Korner hos Eccard, Corp. hist. medii ævi II, 894.

³⁾ Smstds. 893.

Det sextende Aarhundredes Historieskrivning kom i Tyskland hurtig til Blomstring, i Danmark derimod udvikledes den ganske langsomt, og det hænger sammen netop med de Forhold, vi nu har set. I Danmark var der intet andet Grundlag givet end de faa Ord, som Rimkrøniken og den plattyske Thomas Gheysmer indeholdt om Eriks Regering, og da Povl Helgesen i Aarhundredets Begyndelse skrev den lille Danmarkshistorie, hvortil hans Forfatterskab først nylig er blevet paavist, vidste han heller ikke mere at fortælle om Erik Plovpenning¹⁾. — Helt anderledes i Tyskland. Her kunde Albert Krantz øse med fulde Hænder af Korners fyldige Skildringer, og han forøgede den dér foreliggende Kundskab ved Hjælp af andre Kilder; han kjendte saaledes ikke blot den saa meget yngre holstenske Krønike (Presbyter Bremensis), men havde ogsaa Adgang til en virkelig samtidig Kilde, den gamle Stadeaarbog. Paa dette brede Grundlag skrev han da sine livlige Skildringer af Sachsens, af Vendlands og af Danmarks Historie; han forlod ganske den tørre Aarbogsform, han udelod mange kjedelige Enkeltheder, men de store Linjer traadte desto skarpere frem, og som god Humanist stræbte han altid med Iver efter at forklare Aarsager og Sammenhæng. Hans Bøger blev først trykte efter hans Død, Danmarkskrøniken endog ikke før i 1545, men de vakte saa den største Interesse og blev et lysende Forbillede for, hvad man i Danmark skulde stræbe henimod.

I Danmark havde imidlertid den stærkt vakte Interesse for Fædrelandets Fortid bragt det til, at man ikke

¹⁾ Rørdam, Monumenta 2. Række II, 435.

mere behøvede at nøjes med den minimale Kundskab, der fandtes i Rimkrøniken. Den flittige Klosterbroder Peder Olsen (Petrus Olai) havde begyndt sit store Samlerarbejde; ved at granske i Landets Bogsamlinger havde han fundet de gamle Aarbøger og derved fremdraget det, som endnu er Hovedkilden til Datidens Historie. Han kjendte næsten alle de Aarbøger, som vi endnu er i Besiddelse af, ja, han havde maaske et Par Stykker til, som siden er gaaet tabt, eller, hvad der vel oftere var Tilfældet, han fandt rundt om i Klosterhaandskrifterne spredte Notitser om enkelte Begivenheder, især af lokal Interesse. Til den sidste Art hører for Erik Plovpenning's Tid nogle Oplysninger om Bispe-skifter, om Ildebrand i Byer o. l.; hentede fra en hel, nu ukjendt Aarbog er derimod muligvis et Par vigtige Efterretninger om Ribes Skjæbne i Aaret 1247 og en Notits om Slesvigs Erobring i 1250, som allerede ovenfor er benyttede blandt de ægte og gode Kilder. Paa dette Grundlag skrev han selv adskillige Gange Danmarks Historie og viste derved en helt anderledes Kundskab til Erik Plovpenning's Regering, end hans Forgængere havde haft inde. Med god Grund holdt han sig til Aarbogsformen; det var jo i Virkeligheden næsten ugjærligt af disse spredte Aarbogsefterretninger at faa andet ud end en ny Aarbog, der kunde overgaa enhver af de gamle ved sin Rigdom paa Efterretninger, men hvori hvert enkelt Træk maatte staa for sig uden Sammenhæng med det næste.

Peder Olsen havde vist Vejen til en flittig og nøjagtig Indsamling af Fortidens Kilder, og hans Exempel blev fulgt af adskillige Forfattere i den følgende Tid. Højest naaede i denne Retning den yngre Cornelius

Hamsfort, som annalistisk fremstillede ikke blot Danmarks, men ogsaa hvert enkelt af de danske Bispedømmers Historie, og som tillige blev banebrydende ved at være den første, der i større Maalestok udbyttede en helt ny Art Kilder, Breve nemlig. Af saadanne kjendte han dog intet, der kunde give Oplysning om Striden mellem Erik og Abel, og i det hele er hans Kundskab om dette Spørgsmaal ingenlunde af større Omfang end Peder Olsens. Han har haft en Del af de Aarbøger, som vi endnu er i Besiddelse af, han har kjendt de tabte Aarbogsnotitser, som ogsaa Peder Olsen har udskrevet, men flere Kilder, end denne kjendte, har han ikke haft.

Disse Aarvogsskrivere fra det sextende Aarhundrede har indlagt sig den største Fortjeneste. Det er dem, vi skylder, at der endnu er bevaret saa mange middelalderlige Aarbøger, og de har selv benyttet Aarbogsstoffet paa en i det hele ret besindig Maade. Nogle Fejltagelser er naturligvis løbne med ind, men de er ikke af stor Betydning, og de flittige Samlere har selv givet os Midlerne i Hænde til at rette dem ved saa ofte at indskrænke sig til blot at afskrive de gamle Aarbøger. Sammenligner man den Kundskab, der var nedlagt i Hamsforts Værk fra Slutningen af det sextende Aarhundrede, med hvad Povl Helgesen vidste i Aarhundredets Begyndelse, saa er Forskjellen umaadelig, saa stort og rigt var det Stof, som man efterhaanden havde samlet sammen.

I én Retning er der dog snarest et Tilbageskridt fra Povl Helgesen til Hamsfort: Povl Helgesens korte Danmarkshistorie er læselig og sammenhængende; Hamsforts store „Chronologia“ er derimod netop kun en Kro-

nologi, en Sammenstilling Aar for Aar og ofte Dag for Dag af spredte Notitser. Hvor nyttig en saadan Kronologi end kunde være for Videnskabsmanden, saa var den til ringe Glæde for den store Almenhed, som ønskede en forstaaelig og levende Fremstilling af Fædrelandets Historie. Her var da en stor Opgave at løse, og gjennem hele det sextende Aarhundrede gjordes der ogsaa atter og atter Forsøg paa at skabe en virkelig Danmarkshistorie, men det er indlysende, at Vanskelighederne ved at løse denne Opgave var meget store. Det gik let med Begyndelsen, hvor man kunde bygge paa den nu fremdragne Saxos fyldige Skildring; det gik ogsaa nogenlunde med Slutningen, med de sidste Menneskealderes Historie, hvor man kunde øse i rigt Maal af den levende Tradition. Men fra Knud den sjette, hvor Saxo hørte op, og saa ned til den Tid, der endnu levede i Mands Minde, der var der en Tid af flere Aarhundreder, i hvilken der i Danmark kun var skrevet tørre Aarbøger og magre Krøniker. Hvorledes skulde det kunne lykkes paa et saadant Grundlag at skrive Midten af Danmarks Historie med den Anskuelighed, hvormed man kunde fortælle Begyndelsen og Slutningen?

Det var naturligt, at man satte sig denne Opgave, men det er ikke mindre klart, at det var umuligt virkelig at løse den, og det gjorde man heller ikke. Naar vi derfor fra Aarbøgerne og Aarbogsskriverne gaar over til det sextende Aarhundredes Historieskrivere, saa kommer vi netop fra de ægte Kilder og fra de Bearbejdelser, hvis Karakter som saadanne er uomtvistelig, til de uægte Kilder.

III. De uægte Kilder.

Den første danske Mand, der i det sextende Aarhundrede gjorde Forsøg paa at give en læselig Danmarks-historie, var Kristjern Pedersen. Opgaven laa ham nær efter hele hans Interesse for folkelig Oplysning, og da han havde udgivet Saxo, tog han siden fat paa at skrive en Fortsættelse deraf, „Den danske Krønike fra Saxonis Tid indtil Kong Kristjern den første“¹⁾. Han udarbejdede dette Værk i Kristjern II's sidste Regeringsaar²⁾, og da Peder Olsen endnu paa den Tid ikke havde begyndt sit banebrydende Studium af de gamle Aar-bøger, vidste Kristjern Pedersen om Striden mellem Erik og Abel i Virkeligheden ikke mere end Povl Helgesen, nemlig hvad man kunde læse i Rimkrøniken eller den trykte Oversættelse af Thomas Gheysmer, men hvad hans nærmeste Forgænger havde gjengivet i et Par Linjer, lykkedes det Kristjern Pedersen at brede ud til næsten en hel Side. Han fortæller saaledes³⁾:

„Erik blev Konge her udi Riget efter sin Fader Valde-mar. Hertug Abel, hans Broder, begyndte strax at sætte sig op imod ham og drog mange af Ridderskabet hemmelig til sig. Her holdt og mange af de ypperste med Erik tvært imod; de førte store Krige og Orlog med hveranden, saalænge de levede sammen; dermed fordærvede de al Ridderskabet og al Almuen her i Riget. Den samme svare Skade rakte og til den hellige Kirke, thi meget af hendes Gods lagdes øde for samme Orlogs Skyld; de store sloge mange svare Slag og gjorde hverandre ubodelig

¹⁾ Chr. Pedersens Danske Krøniker, udgivne af Brandt S. 128.

²⁾ Jfr. Brandt, Chr. Pedersen S. 110.

³⁾ Jeg meddeler dette Citat saavel som de følgende af Svaning og Hvitfeld i Nutidens Sprogform.

Skade; dermed lagdes der mange Byer aldeles øde. Alle disse mange fordærlige svare Slag og store Blodsudgydelse, som de gjorde hverandre her i Riget, da blev alle Riger saa godt som øde, thi her laa da flere Agre usaaede end de, som pløjede vare. De fordærvede skammelig Land og Rige med Krig og Orlog, som deres Fader og andre Konger havde før vundet til Kronen med stor Umag og fanget derfor stor Pris og Ære i andre Lande og Riger. Her kunde da ingen sige eller skrive til visse de mange fattige Enker her sad i Riget med deres faderløse Børn, som da havde mistet deres Husbonder i den farlige Krig. O, hvor mange faderløse Børn her gik i Riget for hver Mands Dør at bede deres Brød, som de havde ikke gjort før Behov, mens deres Forældre levede. Andre Herrer og Fyrster og mange Sørøvere her omkring de toge fast paa Riget paa alle Sider, dør de spurgte, at Kongen kunde ikke forsvare det for sin egen Broder. Dermed led den fattige Almue stor Tvang. Kong Erik førte længe Krig mod de Lybske og gjorde dem stor Skade. Paa det sidste stjal de dem hemmelig hid i Riget og brændte Kjøbenhavn ned i Grund. Dør de fornumme, at Kongen kom til Stede igjen, da rømte de strax tilbage.“

Jeg har indført dette Citat fuldstændigt, og jeg beder mine Læsere ikke at springe det over; thi vi hører i Kristjern Pedersens Skildring for første Gang den Tone anslaaet, som siden gaar igjen hos de følgende Historie-skrivere, og forstaar man ret, hvorledes han er kommet til sin Skildring, saa er man derved paa den rigtige Vej til ogsaa at forstaa hans Efterfølgere.

Og det er jo i Virkeligheden meget let at forstaa og værdsætte, hvad Kristjern Pedersen har sagt. Ingen kan sige andet end, at det er sandt alt, hvad der staar. Hvem vil tvivle om, at Broderkrigen lagde Land og Byer øde? Er noget vissere, end at mange Mænd blev ihjel-slaaede under Kampen, og at de da efterlod sig „fader-

løse Børn“ og „fattige Enker“? Er det ikke utvivlsomt, at nogle af „de ypperste“ holdt med Erik, og at andre af „Ridderskabet“ holdt med Abel? Jo, det er sikkert og vist alt sammen, men ligesaa vist er det, at alt dette, der fylder saa stærkt op i Kristjern Pedersens Skildring, det har Forfatteren ikke læst sig til i nogen Kilde; det har kun sin Rod i hans egen Fantasi. Hans virkelige Kundskab indskrænker sig til det, at der var en mangeaarig Krig mellem Brødrene, og at Lübeckerne brændte Kjøbenhavn ned. Dette og dette alene er det positive Indhold af hans Skildring; alt det andet er kun en bred Udmaling af den Tilstand i Landet, der kan anes bagved disse tørre Fakta, det er Gjetninger af Kristjern Pedersen, ikke Kildeoplysninger.

Det vilde sikkert være Ordspild, hvis jeg vilde dvæle mere ved dette. Her kan ingen Tvivl være: Kristjern Pedersen er kun en uægte Kilde til Forstaaelse af Erik Plovpennings Historie.

En Menneskealder efter Kristjern Pedersen finder vi Hans Svaning i fuldt Arbejde med at løse den samme store Opgave. Det lykkedes ham virkelig at fuldføre en fuldstændig Danmarkshistorie lige ned til Kong Hans' og Kristjern II's Tid, men af dette store, paa Latin skrevne Værk har man nu, som bekjendt, kun de to sidste Kongers Historie; derimod har Svaning paa Dansk skrevet Erik Plovpennings og hans nærmeste Efterfølgeres Historie, og dette Stykke er endnu bevaret, om end hidtil ikke udgivet¹⁾. I dette sidste Skrift gives en

¹⁾ En Afskrift, der har tilhørt Vedel, findes i Gml. kgl. Saml. 4to, 2441. Jfr. herom Wegener, And. Sør. Vedel, 2den Udgave S. 222 og Rørdam, Historieskrivn. i Danmark I, 100.

Fremstilling af Eriks Stridigheder med Abel, som fylder næsten lige saa mange Sider, som der er Linjer i Kristjern Pedersens Skildring deraf, og det Grundlag, paa hvilket Svaning arbejder, er ogsaa et ganske anderledes bredt. Kjendskaben til de middelalderlige Aarbøger var nu begyndt, og vi har i et Svaningsk Haandskrift¹⁾ Bevis for, at han personlig har været ivrig for at fremdrage de Skatte, der her laa gjemte; dertil kjendte han ikke blot alle Krantz' Arbejder, men ogsaa de forskjellige svenske Historieskrivere, hvis Meddelelser saa ofte kunde kaste Lys over Danmarks Historie.

Jeg skal meddele et Par Prøver paa Svanings Fremstilling, og jeg hidsætter først hans Skildring af det Forlig, der blev indgaaet mellem Brødrene efter det første Udbrud af deres indbyrdes Strid. Efter at have fortalt om Kong Eriks Tog til Kolding fortsætter Svaning saaledes:

„Men det skete, at der var dog mange gode Herrer og Fyrster hos paa baade Sider, som ikke vilde tilstede, at disse tvende Brødre skulde komme til Slag, og en Part holdt med Hertug Abel og vare befrygtende, om han tabte Slaget, at Kong Erik skulde da faldet ind i Lante Holsten og taget Landet fra de unge Herrer, Grev Adolphi Sønner, fordi at Otto af Lüneburg og Hertug Albret af Sachsen med deres Anhængere og gjorde da rede at falde ind udi Holsten imod Hertug Abel, Kong Erik til Bistand. Dermed kom nu denne Fejde til en god Ende og Forligelse, og de Fyrster lagde sig mærkeligen dør iblandt og forligte Kong Erik og hans Broder Hertug Abel foruden Slag, og de svore hveranden Broderskab at holde under høj Forpligtelse, enddog at det ikke længe varede. Og

¹⁾ Rostgaards Saml. paa Univ. Bibl. 4to, 42. Jfr. herom Hist. Tidsskr. 5. Række III, 306.

samme Tid bleve de unge Herrer, Grev Gunzelinus af Schwerin og Burevinus af Meklenburg, som da holdt med Hertug Abel, vel forligte med Kong Erik, fordi at de befrygtede sig storligen, at Kong Erik skulde det i Fremtiden hævne paa dem, hvilket deres Fader med sin Broder, Grev Henrik af Schwerin, brugte imod hans Fader Kong Voldemar, den Tid de saa længe holdt ham udi Fængsel, som tilforn sagt er. Derfor vare de nu ogsaa meget glade, at de bleve forligte med Kong Erik, og de svore ham Lydelse og tro Tjeneste, ihvor han dem behøvede, hvilket de og trofasteligen beviste ham, saalænge han levede, og Hertug Burevinus tog siden Kong Eriks Datter til Hustru, som hed Margrete, med hvilken han avlede tre Sønner ved Navn Henrik, Erik og Voldemar.*

Hvilket Fremskridt er her ikke sket siden Kristjern Pedersen! Det er ikke mere en blot Udmaling af den historiske Situation; her er en i Enkeltheder gaaende Skildring af alle Begivenhederne. Vi erfarer Navnene paa bestemte Fyrster, der har hjulpet Kongen, vi faar at vide, hvorledes Forliget blev afsluttet, og vi hører, at Udsoningen ikke blot gjaldt Brødrene, men at ogsaa de meklenburgske Fyrster inddroges deri, og hvorledes dette førte til, at den ene af disse „Hertuger“ siden blev gift med Erik Plovpenning's Datter. Om alt dette vidste Kristjern Pedersen intet, kunde intet vide efter sine Kilders Fattigdom. Vi kan føle nogen Medlidenhed med den uvidende Kristjern Pedersen; — men maa vi dog ikke først og fremmest beklage os selv? Vi har jo nys studeret Eriks Strid med Abel efter de samtidige Kilder; møjsommelig har vi draget alle de gamle Aarbøgers Efterretninger frem for Lyset, og hvad véd vi om alt dette, hvorom Svaning fortæller saa meget? Ærlig talt, slet intet. End ikke at der overhovedet blev sluttet

noget Forlig mellem de to Brødre, staar der egentlig i de gamle Aarbøger; kun fordi vi læser, at Brødrene i det ene Aar førte Krig indbyrdes, og at de Aaret efter i Fællesskab vilde gjøre et Krigstog, slutter vi, at de er blevet forsonede. Hvor lykkelig er derimod ikke Svaning! Om dette Forlig, om dets Forhistorie og dets Følger har han saa mange positive Underretninger, og der synes da kun at være én Forklaring mulig: Svaning maa have kjendt en for os ubekjendt Kilde, en god og gammel, vidtløftig og indgaaende Skildring af Datidens Historie. Tabet af denne Kilde maa vi i høj Grad beklage, om end vi bør glæde os over, at Svaning har haft den og meddelt os, hvad han har læst i den.

Ja, det er den Forklaring, som man forlængst har givet, naar man i Hvitfeldts Krønike læste en lignende Skildring af dette første Forlig mellem Brødrene; men er denne Forklaring nu virkelig rigtig?

Lad os se lidt nærmere paa, hvad Svaning her fortæller. Altsaa: Samtidig med Broderforliget blev ogsaa Gunzelin og Burevin forsonede med Kongen, og Svaning meddeler os, at disse to Fyrster var Brødre. Dette sidste kan han nu i alt Fald ikke have læst sig til i nogen god gammel Kilde, thi de var slet ikke Brødre, ja hørte end ikke til samme Slægt; Burevin var Herre af Meklenburg og af gammel vendisk Fyrstæt, Gunzelin var af tysk Herkomst og Greve i Schwerin. Og selve Udsoningen da? Ja, Svaning har faaet sin Kundskab fra Krantz; denne fortæller rigtignok kun, at Gunzelin blev udsonet med Kongen¹⁾, men da han i samme Sætning ogsaa

¹⁾ Vandalia VII, 24. Efterretningen beror i øvrigt hos Krantz paa en helt fri Udlægning af, hvad Stadeaarbogen fortæller under 1241, jfr. ovfr. S. 376 Anm.

nævner Burevin, har Svaning ved Flygtighed forstaaet, at Forsoningen ligeledes gjaldt ham¹⁾). Krantz giver efter Sædvane ikke noget Aarstal for denne Udsoning; han har imidlertid hentet den fra Stadeaarbogen, der fortæller derom under 1241, og den vedkommer saaledes ikke det Forlig mellem Erik og Abel, der først blev sluttet et Par Aar efter. Urigtigt er det fremdeles, at Grev Gunzelin var en Brodersøn af den Grev Henrik, der i sin Tid havde fanget Valdemar Sejr; han var netop Grev Henriks Søn, opkaldt efter Farbroderen, og at gjøre denne sidste delagtig i, hvad Grev Henrik kan have forsyndet imod Valdemar Sejr, kan Svaning ikke have fra nogen god Kilde; thi den gamle Gunzelin var jo død længe før. Urigtigt er det endelig, at Burevin siden tog en Datter af Erik til Ægte; hans Hustru var, som det synes, en Datter af den unge Valdemar, Eriks ældre Halvbroder, og hun hed heller ikke Margrete, som Svaning angiver, men Sofie.

Se, saaledes forholder det sig med den sidste Halvdel af vor Forfatters Beretning om Forliget mellem Brødrene. Her er der aabenbart ikke Tale om nogen tabt Kilde; hvad Svaning her fortæller, beror altsammen paa Kombinationer, der alle er byggede paa Kilder, som vi ogsaa er i Besiddelse af, og endvidere paa Kilder, der ikke er gode, tværtimod slette Anden- og Tredjehaands-

¹⁾ Krantz' Burevin har heller ikke hjemme i de ægte Kilder. I Stadeaarbogen fortælles under 1246, at Eriks Forbundsfæller var Grev Gunzelin og „Sclavi“; dette gjengiver Krantz i Saxonia VIII, 15 ganske korrekt med: „domini Wandalie“; i Parallelstedet i Vandalia er disse vendiske Fyrster derimod blevet til: „Burevinus junior cum fratribus, Magnopolenses principes“.

bearbejdelser af de gamle, ægte Kilder. Følgen har derfor ogsaa været, at alle Kombinationerne er faldet uheldig ud, noget, som det er let at paavise for os, der har Adgang til de oprindelige Kilder, men som ikke skal lægges Svaning videre til Last. I dette Stykke repræsenterer Svaning da sikkert ikke nogen tabt Kilde. Hvad han har gjættet sig til, det har han her fremstillet, og derved har han været i sin gode Ret; saaledes er ogsaa vi jo nødte til at bygge vor Fremstilling ikke blot paa, hvad Kilderne umiddelbart meddeler, men ogsaa paa, hvad vi kan faa ud af dem ved Sammenstilling og Kombination. Man mærke kun nøje, at der er en stor Forskel paa den Maade, paa hvilken Svaning gengiver sine Gjætninger, og den Maade, vi anvender i lignende Tilfælde. Vi stræber at antyde, hvad der i vor Fremstilling beror paa Gjætning; vi indskyder et „formodentlig“, „vistnok“, „rimeligvis“ eller lignende. Det gjør Svaning ikke; hvad han har gjættet sig til, det fremsætter han i en ligesaa positiv Form som det, han ligefrem har læst sig til i sine Kilder. Der er ingen Grund til at dadle ham derfor; thi det er en stilistisk Maner, som han har til fælles med næsten alle andre Historieskrivere i det sextende Aarhundrede; man skal blot huske paa, at han bruger denne Maade, og man skal ikke tillægge hans Meddelelser større Værdi, fordi de stilistisk fremtræder som sikre Underretninger. De faar derved et Skær af at være Kildemeddelelser, men Skæret er falsk; Svaning er her kun en uægte Kilde.

Dette Resultat, som er saa klart og utvivlsomt overfor den sidste Halvdel af det her meddelte Stykke af Svaning, det kan nu trygt overføres paa den første Halvdel, som jo oven i Kjøbet er forholdsvis fattig paa posi-

tive Enkeltheder. Svaning har ligesom vi sluttet ud fra Aarbøgernes Notitser, at det ved denne Tid er kommet til en Udsoning mellem Erik og Abel; om Forligets Indhold véd han kun at fortælle, at man „tilsvor hinanden Broderskab at holde“, og det ligger jo saa temmelig i Sagens Natur. At der var nogle fremmede Fyrster, som hjalp hver sin Part og siden mæglede Brødrene imellem, er ogsaa en nærliggende Gjætning, og de to Navne paa Fyrster, som Svaning nævner, har han faaet fra Krantz, der rigtignok blot omtaler dem uden at mælde noget om deres Indblanding i Broderstriden¹⁾.

Som en anden Prøve paa Svanings Fremstilling skal jeg meddele, hvad han har om det nye Udbrud af Broderkrigen henved Aaret 1246:

„Og det skete imidlertid, at de unge Herrer, Grev Johan og hans Broder Grev Gert af Lante Holsten, spurgte disse Tidender til Frankrige, at Kong Erik og hans Broder Hertug Abel førte saadan Krig og Orlog iblandt dem selv indbyrdes, og derover finge de Holster, som vare deres Undersaatter, stor Skade, hvilket de Indbyggere lode dem ogsaa hemmelig give til kjende. Derfor bleve de Grever ikke vel tilfreds herom og gav dem strax hjem igjen til Landet, og de Holster vare meget glade af deres Tilkommelse; men Hertug Abel forklarede sin Sag saa trædskeiligen hos de unge Herrer, ligervis som Kong Erik havde ført den samme Fejde for deres Skyld, at naar som han havde først overvundet ham, saa vilde han siden taget Lante Holsten fra dem og draget for Lybke og Hamburg. Derved bleve de Grever meget vrede og gjorde strax Forbund med

¹⁾ Saxonia VIII, 7: „Saxonia interim sub Ottone Brunswickcensi et Alberto Saxonie ducibus conquievit“. Da Albert var Erik Plovpenningss Svigerfader og Otto hans Fætter og Valdemar Sejrs gamle trofaste Ven, laa den Gjætning snublende nær, at disse to havde understøttet Kongen.

de Lybsker og Hertug Abel imod Kong Erik og sendte ham Undsigelse og gjorde mange Anfald ind paa Danmark paa alle Sider udi nogle Aar, hvor som de saa deres Belejlighed, endog Kong Erik gjorde dem Modstand, det bedste han kunde, til saa længe han fornam, at hans Broder Christoffer begyndte nu ogsaa at bruge Falskhed imod ham og havde nu givet sig til Hertug Abel, og de baade tilsammen vare nu faldne ind udi Sønderjylland og toge en Part ind udaf Landet og fore til Ribe og toge Staden ind og vunde Slottet, og de fangede dør og grebe Biskop Esge og mange Riddere og Kong Eriks Børn og førte dem med sig til Lante Holsten og satte dem paa Segeberg i Fængsel; dør sad de i 9 Maaneder, til om Julen de bleve løsgivne, som herefter skal beskrives, og da lod Hertug Abel brænde Vejle Kjøbstad og Randers og mange Bondebyer. Derfor lod nu Kong Erik indtage Laaland og alle de Slotte og Forleninger, som hans Broder Christoffer havde i Riget, og siden drog han fremdeles ind udi Jylland til Ribe og tog Staden ind igjen og fangede dør mange af Hertug Abels bedste Adel og Riddere, som han dør havde beskikket til Statholdere at bevare Byen og Landet. Og samme Tid fik han ogsaa Hertug Abels egne Børn og lod dem føre til Sjælland, og selv før han ind i det Hertugdømme Slesvig og brændte Kolding, Haderslev, Aabenraa og mange Bondebyer. Og Hertug Abel kunde da ikke gjøre ham nogen stor Modstand, fordi at Kong Erik havde tilforn dette saa beskikket med de unge Fyrster af Meklenburg, Gunzelino og Burevino, som vare da besvorede med ham, at naar som de fornumme, at de unge Herrer af Lante Holsten fore ind udi Sønderjylland med Hertug Abel, da skulde de strax falde ind udi deres Land paa den anden Side, hvilket og skete, at strax som de formærkede, at Hertug Abel var udi Ribe med de Holster, da fore de hasteligen ind udi Lante Holsten med stor Magt udaf Venden og vunde Todeslo og gjorde dør stor Skade i Landet alle Vegne og sloge ihjel og forjagede alt det Folk, som de Fyrster havde dør beskikket til

Landeværn, til saa længe at Hertug Abel og samme Fyrster af Holsten nødtes da til at drage tilbage imod dem. Dermed havde nu Kong Erik saa meget des større Fremgang i det Hertugdømme Slesvig, som nu tilforn sagt er."

Nogle af de her meddelte Træk vil man allerede kjende fra den Fremstilling, som jeg ovenfor har givet paa Grundlag af samtidige Kilder til Tidens Historie. De holstenske Grevers Hjemkomst, Abels Erobring af Ribe og Kongens senere Gjenvinding af Byen, Kristoffers Indblanding i Striden og Gunzelins Erobring af Oldeslo, alt det er Ting, som ogsaa findes i de oprindelige Kilder. Men Svaning har desuden adskillige positive Enkeltheder, som de ikke kjender noget til; fremfor alt har han en Udredelse af Begivenhedernes Sammenhæng, som vi ikke paa den Maade har kunnet læse ud af de samtidige Aarbøger, og alt hvad han meddeler, fremsættes i den mest positive Form som sikre og utvivlsomme Fakta. Nu, jeg antager, at den første Prøve paa Svanings Fremstilling har været saa overbevisende, at man ikke overfor denne anden Prøve strax vil begynde at gjætte paa tabte Kilder som Aarsag til Svanings tilsyneladende saa store Kundskab. I Virkeligheden er der heller ikke her nogen Grund til at tænke paa saadant; paa et Hovedpunkt ser vi strax, at det nye og overraskende hos vor Historiker i Virkeligheden har en helt anden Oprindelse.

Forfatteren fortæller os, at Aarsagen til, at Abel ikke kunde holde sig i Ribe, det var at „Brødrene“ Gunzelin og Burevin faldt ham i Ryggen og angreb Oldeslo. Begge Begivenheder skete ganske vist i Aaret 1247, men Abel mistede rigtignok Ribe i Juni Maaned, og Angrebet paa Oldeslo fandt først Sted i November. At det sidste kan

have været Aarsag til det første, er da kronologisk umuligt; Svaning kan ikke have fundet denne Aarsagssammenhæng i nogen gammel Kilde, men han har gjættet sig til, at det var saa, og det var slet ikke nogen urimelig Gjætning af ham; thi naar vi kjender Dagen for Oldeslos Erobring fra Stadeaarbogen, saa kunde Svaning ikke hos Krantz finde en saadan bestemt Tidsangivelse.

Dette ene Exempel er vel tilstrækkeligt til at vise, at vi ogsaa i dette Stykke af Svaning ligesom i det forrige kun har at gjøre med en uægte Kilde. Det tilsyneladende nye stammer ikke fra, at Forfatteren har vidst mere end vi; tværtimod det har sin Grund i, at han vidste mindre, og det samme gjælder om alt, hvad Svaning fortæller; det er overalt ligesom det før aftrykte Stykke et Resultat af hans Fantasi og Kombination, kun at han her har haft nogle flere positive Fakta at bygge paa; — tabte Kilder er der ikke noget Spor af. Naar Svaning fortæller om Abels Erobring af Ribe og Biskop Esge's Tilfange-tagelse, har han her aabenbart benyttet de Notitser om Ribes Skjæbne, som vi i deres ægte Form kjender fra Peder Olsen, og naar han tilføjer, at ved den Lejlighed fangedes ogsaa „mange Riddere og Kongens Børn“, saa vil allerede den underlige Ordstilling vise, at her blot foreligger en urigtig Oversættelse af Kildestedets „*milites et pueri*“. Og denne Urigtighed har saa atter avlet en Meddelelse om, at disse Kongebørn kom til at sidde paa Segeberg, dette holstenske Fangetaarn, som saa ofte fremtræder i den følgende Tids Historie, og Svanings frodige Fantasi har endvidere ført ham til at lade Erik gjøre Gjengjæld og ved Gjenerobringen af Ribe tage Abels Børn til Fange.

Ellers vil moderne Læsere vel i Svanings Frem-

stilling kun kunne lade sig imponere af, hvor god Besked Forfatteren véd om, hvilke Byer den ene og den anden af de stridende Fyrster har brændt i Jylland. Forundringen vil dog sikkert svinde, naar man læser videre hos Svaning og hører om Fyrsternes Felttog i Danmark, hvorved de ikke blot kom til Fyn og brændte Odense, men ogsaa „samme Tid vare inde udi Sjælland og brændte Sorø“; thi paa dette Sted har Forfatteren været saa skikkelig at tilføje en lille Randnote, der viser, paa hvilken Maade han er naaet til sin Slutning. „Nu véd man ikke“, skriver han heri, „om dette skete af Vaadeild, eller om de Lybsker brændte Sorø, den Tid de brændte Odense; quæras ergo veritatem.“ Hvis Svaning derfor har haft noget som helst Grundlag for sine Meddelelser om, at Vejle og Randers blev brændte af Abel, Kolding, Haderslev og Aabenraa af Kong Erik, saa har det sikkert kun været nogle spredte Aarbogsnotitser om Ildebrand i disse Byer; ogsaa vi véd, at Randers nedbrændte i 1244, og Svanings kronologiske Letsindighed er saa stor, at det godt kan være denne Efterretning, der har staaet ham for Hovedet, naar han nævner Randers. Hvad de andre Byer angaar, er jeg rigtignok mest tilbøjelig til at tro, at han ene og alene har gjættet sig til, at Krigen mest gik ud over dem. Kristjern Pedersens brændte „Byer“ er ved Historieskrivningens Fremadskriden blevet til de og de Kjøbstæder og „mange Bondebyer“ (et af Svanings stereotype Udtryk).

Saaledes turde det da være klart, at vi heller ikke i dette Stykke har Grund til at tro paa Benyttelsen af vigtige tabte Kilder, og man vil have faaet nye Exempler paa den stilistiske Maner hos Svaning, som det først og fremmest gjælder at forstaa, den, at han meddeler sine

Gjætninger i samme positive Form som sin virkelige historiske Kundskab. Herpaa skal jeg dog endnu meddele et eneste, særdeles slaaende Exempel, nemlig Svanings Oplysning om, hvad der var Anledningen til Striden mellem Kongen og Biskop Niels Stigsøn. Grunden var efter Svaning ingen anden end Bispens Optræden, da Lübeckerne erobrede Kjøbenhavn. Efterdi „at Biskoppen beviste sig ikke trofasteligen imod Rigets Fjender de Lybsker, den Tid de brændte Kjøbenhavn og anden Steds vare i Lande, da blev Kong Erik noget vred og havde i Sinde at kalde ham i Rette for Rigens Raad. Derved blev han noget forskrækket og rømte af Sjælland til Norge *anno domini* 1245.“ — Se, det er jo en klar og tydelig Besked, men uheldigt er det, at Kjøbenhavns Indtagelse først fandt Sted 1249, fire Aar efterat Biskoppen var flygtet fra Danmark!

Jeg tør ikke ofre mere Plads paa Svanings Fremstilling af Erik Plovpenning's Historie; de Prøver, der her er meddelte og analyserede, vil ogsaa være tilstrækkelige til at klare, hvilken Kildeautoritet der kan tillægges denne Historiker. Det første Indtryk, man fik af Forfatterens fyldige, paa Enkeltheder saa rige og saa godt sammenhængende Fremstilling, var, at der her forelaa en Skildring, der maatte være baseret i stor Udstrækning paa Kilder, der nu ikke mere er tilgængelige; — dette Indtryk forsvandt imidlertid ganske ved en mere indtrængende Prøvelse. Naar Svanings Meddelelser gjorde Indtryk af god positiv Kundskab, har dette vist sig kun at være et Blændværk. Paa alle de Punkter, hvor det var muligt at øve Kontrol, traadte det skarpt frem, at Forfatteren saa langt fra havde benyttet særlig gode Kilder, at han tværtimod havde bygget paa dels færre og dels slettere

Kilder end dem, vi har Adgang til, færre, naar han af danske Aarbøger ikke kjender nær saa mange som vi; slettere, naar han fik den tyske Tradition gennem Krantz, d. v. s. en Tredje- eller Fjerdehaands Omskrivning af de oprindelige Kilder. Paa dette tarvelige Grundlag havde Svaning imidlertid stræbt at naa til en sammenhængende og anskuelig Fremstilling; han havde derved anvendt dristige Kombinationer, og han havde benyttet den allerede af Kristjern Pedersen brugte Maade, at udstyre hver Situation med Enkeltheder, der kunde være rimelige og sandsynlige, men som han ikke umiddelbart havde læst ud af nogen Kilde. Og alt hvad han havde læst sig til, kombineret sig til eller gjættet sig til, fremtraadte i én Støbning, alt i samme positive Form, og netop dette sidste gav mere end noget andet hans Skildring Karakter af at være Kilde. Men ved nærmere Prøvelse fremtraadte rundt om Beviser nok paa, at Svaning ikke var Kilde; den ene Fejl ved Siden af den anden, de umulige Gjætninger, de urimelige Kombinationer, alt viste det klart nok, og skjønt der naturligvis i hans Fremstilling var nogle Træk, hvis Rigtighed ikke umiddelbart kunde modbevises, saa stod disse i den Grad i nøje Forbindelse med andre Træk, hvis Urigtighed er utvivlsom, at det er umuligt at fastholde den Tanke, at der bag ved denne Fremstilling ligger en god tabt Kilde, en vidtløftig Skildring af Broderstriden mellem Erik og Abel. Umuligt i det mindste overfor de her nærmere analyserede Stykker, — og derved er det jo i Virkeligheden allerede givet, at det samme ogsaa gjælder de andre Dele af Svanings Skrift; naar han ved Aarene 1243—45 og 1246—47 viser sig at have et meget tarveligt Kildegrundlag, saa er det mer end usandsynligt, at

han skulde være umaadelig vel underrettet overfor de følgende Aar. Og det er Forf. saa vist heller ikke; det fremgaar allerede af den aldeles forvirrede Kronologi, der sluttelig udmunder i, at han lader Kong Erik dø i Aaret 1251, noget, der ikke stammer fra Overvisdom, men ene hidrører fra, at Svaning har troet mere paa Krantz end paa de danske Aarbøger.

At Svaning skulde have kjendt en vidtløftig Skildring af Erik Plovpennings Historie, rig paa Enkeltheder, ja endog oplysende Begivenhedernes Sammenhæng og Personernes Motiver, den Tanke haaber jeg nu er slaaet ihjel. Noget ganske andet er det derimod, om Forfatteren ikke hist og her har haft nogle spredte Aarbogsnotitser, som vi ikke mere er i Besiddelse af; den Mulighed er naturligvis ikke udelukket ved, hvad der er paavist i det foregaaende. Vi har set, at Peder Olsen har kjendt nogle saadanne, og hvorfor skulde Svaning ikke have kjendt nogle andre af samme Slags? Det kan dog paa Forhaand siges, at store Sager kan det ikke have været. Vi véd jo nemlig, at Cornelius Hamsfort ikke har kunnet fremdrage mere positivt Stof, end hvad vi kjender fra Aarbøgerne og fra Peder Olsen, og denne Granskers Flid og Sporsans var saa overordentlig, at det er ganske utroligt, at han ikke skulde have kjendt nogenlunde det samme som Svaning en Menneskealder før. I Virkeligheden er de Steder da ogsaa faa, hvor der er Grund til at antage, at Svaning har haft Oplysninger, som vi ikke kjender, ja med Sikkerhed tør det vel kun siges om en eneste af hans Meddelelser. Han fortæller et Sted, at en Biskop Peder af Aarhus blev ordineret paa St. Calixti Dag (14. Oktober); Aaret synes efter Sammenhængen at dømme at være 1248. Se, denne Oplysning er vel

sikkert hentet fra et eller andet gammelt Haandskrift; det er et lille Guldkorn, der kan uddrages af Svanings store Dynge Sand. Noget mere tvivlsomt er det derimod, om Svaning har haft nogen Kilde for sig, naar han fortæller om en Stilstand, der skal være sluttet mellem Brødrene paa St. Thomas Dag (s: 21. Decbr., vel nærmest i Aaret 1247) og have varet til Philippi og Jacobi Dag (1. Maj), eller naar han henimod Slutningen af Kong Eriks Historie omtaler et Slag mellem denne og Lübeckerne i Øresund Hellig Korsdag inventionis (3. Maj). Jeg siger noget mere tvivlsomt; thi om end det skulde synes os forsigtige Historieskrivere utroligt, at Svaning selv skulde have opfundet disse bestemte Dagsangivelser, saa er der paa den anden Side dog noget ret mistænkeligt ved hans Notitser. Disse Efterretningers kronologiske Plads er det næsten umuligt at forstaa efter Svanings Fremstilling, og det er meget underligt, at hverken Hamsfort eller de andre Samlere, som virkede i den nærmeste Eftertid, har medtaget disse Angivelser; naar fremdeles Hvitfeld vel optager Efterretningen om Stilstanden, men derimod ganske rolig udelader Fortællingen om Søslaget den 3. Maj, saa tyder dette rigtignok paa, at han ikke har haft megen Tillid til Svanings Meddelelse derom. Dette skal jeg dog lade staa hen; jeg har i alt Fald hidtil ikke kunnet opdage, hvilken Ideforbindelse der kunde have ført Svaning til at fabrikere disse Dagsangivelser, og jeg har derfor intet imod, om man her vil fastholde Troen paa en tabt Kilde. Men Hovedsagen er den, at hvis Svaning har benyttet tabte Kilder, saa har det været spredte Notitser, hvorefter ingen har gennemgribende Betydning, ikke derimod en sammenhængende Fortælling fra Samtiden, som tillader at se

Broderstriden i et helt andet Lys end Aarbøgernes tørre Efterretninger.

Der gaar atter en Menneskealder, saa løses endelig den store nationale Opgave: Arild Hvitfeld skriver sin Danmarks Riges Krønike. I alle Retninger overgaar han sin Forgænger Svaning. Han kjender de danske Kilder i langt videre Omfang, støttet af det store Samlerarbejde, som Hamsfort og andre i Mellemtiden har udført; han medinddrager efter største Maalestok ogsaa Nabolandenes Historie, og fremfor alt, han henter fra Arkiverne denne utrolige Mængde af Breve, der kaster et hidtil uanet Lys over hele den senere Middelalders Historie. Det var et Kæmpeværk, som Hvitfeld udførte, og aldrig har hverken før eller senere Kjendskabet til Danmarks Fortid gjort et saa umaadeligt Skridt fremad som ved hans Arbejde. Jeg fremhæver dette stærkt, fordi jeg her kun skal dvæle ved hans Behandling af Eriks og Abels Historie, og fordi netop her ingen af Hvitfelds store Fortrin ret kan spores. Her var ingen Breve at finde; af indenlandske Aarbøger var der her ikke meget nyt at fremdrage, og Udlandets Historikere gav heller ikke synderlig Oplysning, om end Hvitfeld foruden Krantz ogsaa kjender selve den gamle Stade-aarbog, der var blevet udgivet i Tyskland i Aaret 1587.

Svanings Samlinger og Udarbejdelser kom igjennem Vedel til Hvitfeld, og denne har gjort stærkt Brug af dem, som han jo overhovedet for at løse den kolossale Opgave, han havde sat sig, ofte skød Gjenvej ved en udstrakt Anvendelse af sine Forgængeres Arbejder. Hans Fremstilling af Erik Plovpenning's Historie maa i Virkeligheden betegnes som en fri Bearbejdelse af Svanings

Skrift herom. Lange Stykker af dette har Hvitfeld optaget uden Ændring; ofte har han dog omstillet sin Forgængers Sætninger eller udvidet hans Skildringer; sjældnere er han helt gaaet bort fra sit Grundlag. Hvad jeg ovenfor har anført til Belysning af Svanings Kildeværdi, vil da paa Forhaand ogsaa afgive gode Bidrag til Værdsættelsen af Hvitfeld; har hidtil vel alle i hans Fremstilling ment at kunne spore ældre tabte Kilder af stor Betydning, saa tør denne Opfattelse nu allerede siges at være rokket i sin Grundvold.

Til nærmere Belysning af Hvitfeld ligger det nær at benytte de samme to Punkter, som jeg allerede i Svanings Fremstilling har gjort til Gjenstand for mere indgaaende Behandling, det første Forlig mellem Brødrene og den ny Broderkrigs Udbrud og Begyndelse.

Hvad det første Punkt angaar, slutter Hvitfeld sig meget nøje til Svaning; Ord for Ord gaar dennes Fremstilling igjen hos ham, men noget er ændret og andet føjet til. Ændringerne er temmelig ubetydelige; dog kan man lægge Mærke til, at Hvitfeld nok ligesom Svaning gjør Gunzelin og Burevin til Brødre, men at han dog ikke har den yderligere Fejl at gjøre Grev Henrik til Gunzelins Farbroder i Stedet for Fader. Vigtigere er hans Tilføjelser. Medens Svaning kun lader de udenlandske Fyrster blande sig ind i Striden af politiske Grunde, tilføjer Hvitfeld, at nogle Fyrster gjorde det, fordi „de ikke gjerne saa, kristeligt Blod skulde udgydes eller Brødre, som vare fødte under et Hjærte, af ens Forældre, skulde som Kajn og Abel myrde og omkomme hverandre“. Hvis denne Motivering gjør Hvitfelds Følelser Ære, behøver man for at forstaa den dog ikke at gjætte paa tabte Kilder. Hvitfeld har fremdeles ikke villet slaa sig

til Ro med de noget farveløse Oplysninger, som Svaning har om Forligets Indhold; Brødrene nøjedes ikke med at tilsværge hinanden Broderskab, men Abel skulde ogsaa nedlægge Statholderskabet i Holsten. „De unge Holster Herrer, Grev Adolphi Sønner Johannes og Gert, skulde igjen fordres af Frankrige, hvor de vare in studiis, og selv forestaa deres Regimente.“ Se, dette klinger jo mere positivt, og dog viser heller ikke dette, at Hvitfeld har haft nogen tabt Kilde; tværtimod, det beviser ene og alene, at han følger den samme stilistiske Maner som Svaning og fremsætter sine Gjetninger med samme Sikkerhed som sin virkelige, paa Kilderne byggede Kundskab. Denne Stilstandsbestemmelse kan nemlig umulig være aftalt hverken i 1242, under hvilket Aar Hvitfeld anbringer Stilstanden, eller Aaret efter, da Brødrenes Udsoning i Virkeligheden synes at have fundet Sted; thi Abel havde nedlagt sit Formynderskab i Holsten allerede 1241¹⁾, og de unge Grever rejste ikke til Paris før i 1244²⁾.

Overfor det senere Afsnit af Broderstriden i Aarene 1246 og 1247 slutter Hvitfeld sig ikke saa nær til Svaning; han benytter dennes Fremstilling, men han flytter stærkt om paa dens enkelte Led og indsætter nye Træk, hentede især fra de danske Aarbøger. Ved den Lejlighed er han bl. a. blevet af med den urigtige Aarsags-

¹⁾ Stadeaarbogen angiver endogsaa Dagen, da Abel nedlagde Formynderskabet, 8. Novbr. 1241. Den ældste af Grevesønnerne var da vistnok 12 Aar gammel og dermed myndig efter Lensretten.

²⁾ Den samme Kilde oplyser, at Greverne i Novbr. 1246 kom tilbage fra et „over toaarigt“ Studieophold i Paris. Det ses i Virkeligheden af Breve, at Greverne var i Tyskland endnu i Avgust 1244 (Hasse I, 286—87).

sammenhæng, som Svaning havde faaet lavet imellem Gunzelins Erobring af Oldeslo og Abels Tab af Ribe; maaske er det Hvitfelds Kjendskab til Stadeaarbogen, der her har gjort Nytte, maaske, siger jeg kun, thi han anbringer alligevel uheldig nok Oldeslos Indtagelse forud for Kampen om Ribe, skjønt den i Virkeligheden fandt Sted et halvt Aar senere¹⁾. Fra Svaning har Hvitfeld derimod optaget Fortællingen om, hvorledes Abel brændte

¹⁾ Svanings smukke strategiske Tanke om Sammenhængen mellem Kongens sejrige Fremgang og hans Venners Anfald i Ryggen paa Holstenerne og Abel har i øvrigt ført ham til at konstruere Felttoget 1248 efter samme Regel, og her har Hvitfeld ikke fundet Grund til at gaa bort fra sin Forgænger: Meklenburgerne falder ind i Holsten, Abel hjælper Grev Johan imod dem, men imens har Erik stor Fremgang i Sønderjylland. Om alle disse Begivenheder har de ægte Kilder absolut intet; det er Gjengangere fra Aaret før og Anticipationer af senere Begivenheder (Slesvigs Erobring i 1250), knyttet sammen af Svanings Fantasi. Jeg bemærker dette, især fordi jeg her kan anføre et Bevis fra en moderne, grundig og kritisk Historie-skriver paa, hvor let man føres til dristige Kombinationer; naar man ser det, vil man vel bedre forstaa, at Svanings og Hvitfelds Fantasi har virket saa stærkt ind. A. D. Jørgensen fortæller dette Felttog fra 1248 efter Hvitfeld (40 Fortællinger S. 96), og at han bygger paa denne som Kilde, skal jeg i denne Sammenhæng ikke indvende noget imod. Men han indskyder: „Kongen drog hærgende gjennem Landets Byer; Kolding, Haderslev, Aabenraa og Flensborg brændtes til Havn for forrige Aars Ødelæggelse i Kongeriget“. Heraf har Hvitfeld nu kun, at Kongen brændte Flensborg („og mange Bondebyer“); har da Jørgensen benyttet en tabt Kilde? Ja, det havde man strax sagt, hvis han havde levet i det sextende Aarhundrede, men nu lever han i vor Tid, og saa er der ingen, der falder paa den Løsning. Sagen er da ogsaa ganske simpelt, at Jørgensen her har indført de tre Byers Brand, som Hvitfeld udtrykkelig nævner under Felttoget 1247, heri følgende Svaning (ovfr. S. 403). Det er en Gjetning af Jørgensen, fremsat i hans folkelige Skildring i den positive Form, som han ikke vilde have anvendt i et strengt videnskabeligt Arbejde, men som var den eneste, Svaning og Hvitfeld kjendte.

nogle Byer og Erik andre. Mere ejendommelig er den Maade, hvorpaa han har stillet sig til sin Forgængers Meddelelse om, hvorledes i Ribe Abel først fangede Eriks Børn og Erik derefter Abels Børn. Det sidste har Hvitfeld udeladt, hvad der afgiver et godt Bevis paa, at Svanings Oplysning kun er en Frugt af fri Fantasi, som hans forsigtigere Efterfølger her har underkjendt. Efterretningen om, at Eriks Børn blev fangne i Ribe, har Hvitfeld derimod optaget, ja han har ført den videre, idet han oplyser, at det var „to Konning Eriks Døtre, som han aatte med Judita, nemlig Sofia, som siden fik Kong Voldemar udi Sverige, og Ingeborg, som fik Kong Magnus udi Norge“. Naar man husker, at Svaning kom til at sige „Kongens Børn“ ved en Misforstaaelse af sin Kildes *pueri*, er det ret komisk at se disse „Drenge“ hos Hvitfeld blive til Pigebørn, men takket være Svaning som Mellemlid vil man dog sikkert ikke her gjætte paa en tabt Kilde¹⁾.

Jeg skal endnu omtale ét Punkt i Hvitfelds Skildring af Erik Plovpenning's Historie, en ret væsentlig Bedrift, som han for første Gang har tillagt denne Konge, nemlig det mislykkede Angreb paa Lübeck, som Erik skal have foretaget i Aaret 1246. Svaning kjender ikke dette Krigstog; som sædvanlig har Hvitfeld dog taget sit Udgangspunkt fra, hvad Svaning fortæller. Denne

¹⁾ Hvitfeld har for øvrigt ogsaa benyttet Kildestedet om Ribes Erobring i dets ægte Form (jfr. ovfr. S. 377) og taler derfor baade om Kongens „Riddere og Svende“ — Kildens: *militēs et pueri* — og om Kongens Børn — efter Svanings Ide, men i Virkeligheden kun en Gjenganger af hine *pueri*. Det er et lille Exempel paa, hvorledes én Ting kan blive til to, ganske som vi ovenfor saa, at Padeborg i Tidens Lob blev til Pedersborg.

taler nemlig lige i Begyndelsen af Kong Eriks Historie om et Sammenstød, som Kongen skal have haft med Lübeck; Hovedpunkterne er disse: 1. Kong Erik lader de lybske Borgere i Danmark fængsle; 2. Lübeckerne viser stor Falskhed, thi de sender en Sendefærd til Danmark, som giver Kongen gode Løfter, og derved samt ved mange Fyrsters Mægling faar de deres Borgere frigivne; 3. men strax efter overfalder de Danmark med en stor Flaade, plyndrer rundt om og 4. sluttelig indtager de Kjøbenhavn¹⁾; 5. herved foranlediges Uvenskabet mellem Kongen og Biskop Niels Stigsøn, som saa flygter 1245. Den sidste Gisnings Umulighed er allerede tidligere omtalt (ovfr. S. 407); Fortællingen om Lübeckernes Fængsling i Danmark har Svaning hentet fra Krantz, og han har naturligvis ikke kunnet ane, at dette Træk hører til de mange uægte Blomster, hvormed Korners Fantasi har beriget Historien, og som fra Korner er gaaede over til Krantz (sml. ovfr. S. 389). Mellemleddene 2: Sendefærden og Mæglingen, ja hvem det behager, kan jo deri ane en tabt Kilde, men saa faar han rigtignok Hvitfeld imod sig.

Hvitfeld slutter sig i meget til, hvad Svaning har sagt; han optager Punkt 1: de lybske Borgeres Fængsling og Punkt 3: Lübeckernes Plyndring i Danmark, men han udelader for det første Punkt 4: Kjøbenhavns Erobring, der ikke passer med det Aar 1246, hvor han

¹⁾ Svanings Ord fortjener at anføres som en sidste Prøve paa, hvor god Besked den Mand véd om alt; man glemme ikke, at det nu staar fast, at Slottet i Kjøbenhavn aldrig har heddet hverken Axelhus eller Stejleborg, og saa læse man: (Lübeckerne) „rovede Staden og vandt det Slot Steckelborg, som de da begyndte det at kalde og ikke vilde tilstede, at det skulde hedde Axelborg, endog Biskop Absalon havde det selv ladet opbygge nogen Tid tilforn“.

anbringer disse Fakta, dernæst naturligvis Punkt 5, eftersom han allerede har fortalt Biskoppens Flugt det foregaaende Aar, og saa endelig ogsaa Punkt 2: Lübeckernes Falskhed med alt Tilbehør. Hvorfor dog ogsaa dette? Ganske simpelt, fordi Hvitfeld har en langt bedre Overgang fra de lybske Borgeres Fængsling til Lübeckernes Plyndringstog; her indsættes nemlig som et nyt Punkt 2: et Angreb af Erik paa selve Staden Lübeck. Kongen sejler med „Skibe og Folk af Styrishavn“ til Trave, opkaster her tvende Skanser og spærrer Floden med en Kjæde. Til alt Uheld kommer saa nogle svenske Skibe og løber Kjæden sønder. „Derover maatte Kong Erik lade sit Forsæt falde imod Lybke; al Ting var gjort til forgjæves; dør Fetaljen var fortæret, forløb Folket.“ Dette Angreb bliver saa for Lübeck en god Grund til det store Plyndringstog til Danmark.

Vil man saaledes tro paa Hvitfeld, maa man opgive Troen paa Svanings Sendefærd¹⁾, men man faar jo en god Erstatning i et helt dansk Krigstog til Lübeck, udstyret med Enkeltheder, der synes at maatte faa enhver Skepsis til at forstumme. Ja, Enkelthederne er gode, thi ved Hjælp af dem kan vi netop komme efter, hvorledes Hvitfeld har faaet Ideen til dette Tog, som den opfindsomme Svaning endnu ikke havde opdaget. Toget er nemlig virkelig foregaaet, de af Hvitfeld meddelte Enkeltheder er nogenlunde rigtige; der er blot det at rette, at Toget foregik 1234, ikke 1246, og foretoges af Valdemar Sejr, ikke af Erik. Dette Valdemars Tog forløb efter de lybske Kilder ganske, som Hvitfeld an-

¹⁾ Hans Kilde, Krantz, siger: „liberatis per quameunque occasionem civibus“. Det var jo som en Opfordring til Svaning om at udfolde sin Gjætteevne.

giver; vi hører om de to Skanser, om Jernkjæden paa tværs af Trave, om de fremmede Skibe, der sprænger Kjæden, kun at disse Hjælpere ikke kommer fra Sverige, men fra Reval. Saaledes fortælles det hos Detmar; Beretningen naar videre igjennem Korner til Krantz, og da Hvitfeld kjender sin Krantz, kommer den ogsaa til ham, første Gang i Valdemar Sejrs Historie¹⁾. Men saa dukker Fortællingen atter op som en Dobbeltgænger i Eriks Historie, og dette har en meget simpel Grund. Forud for Hvitfeld var nemlig den gamle lybske Beretning ogsaa vandret over til Sverige, og den fortælles her f. Ex. af Olaf Persson²⁾ saaledes: „Ved samme Tid (Forfatteren har lige omtalt nogle Begivenheder i 1244 og 1248) var Lübeck Stad belejret af Kongen i Danmark og Greven i Holsten, og da kom de Svenske Lübeck til Undsætning og løb med deres Skibe sønder en Kjæde, som Kongen havde ladet gjøre over Trave, at de af Staden ikke skulde komme ud i Søen med deres Skibe. For samme Undsætnings Skyld have de Svenske altid været toldfri i Lübeck, eftersom man af et gammelt Rygte ofte har hørt.“ Skjønt jeg ikke kan gjøre Rede for, hvorledes Skibene fra Reval er blevet til svenske Skibe, er det jo sikkert nok, at det er Valdemars Angreb paa Lübeck, der omtales her; det fremgaar klart deraf, at Greven af Holsten nævnes med, thi Grev Adolf var netop Valdemar Sejrs Forbundsfølge i hans sidste Strid med Lübeck, og da Adolf nedlagde sin Grevenmyndighed, før Erik Plovpenning blev Enekonge i Danmark, er det ogsaa derfor umuligt, at Olaf Perssons navnløse „Konge

¹⁾ S. 148—50 (Folioudg. S. 202 f.) ved Aar 1238, et fejlt Aarstal, der gaar middelbart tilbage til Korner (hos Eccard II, 878).

²⁾ Olai Petri Svenska Krönika, utg. af Klemming S. 72.

i Danmark^a kan være Erik. Men fra de svenske Historikere har Hvitfeld netop, som han selv siger¹⁾, faaet Ideen til sin Beretning om Eriks Krigstog til Lübeck; han har ladet sig narre af den Plads, som Beretningen har faaet hos Olaf Persson, og for at redde Begivenheden for Kong Eriks Tid har han saa slaaet en Streg over denne Greve i Holsten, der passer saa daarlig som Forbundsfaelle til Erik Plovpenning. Nu, det var god historisk Kritik i det sextende Aarhundrede, og vi bør ikke dadle Hvitfeld af den Grund; men hvis vi af Hvitfeld kan lære at kaste Vrag paa Svanings Sendefærd, er det for moderne Kildekritik en nem Opgave at gjøre det af med Hvitfelds Lübeckertog fra 1246²⁾.

Værdsættelsen af Hvitfelds Fremstilling af Broderstriden behøver efter det anførte ikke mange Ord; hvad der allerede er sagt om Svaning, kan i alt væsentligt ogsaa overføres paa hans Efterfølger. Det er sandt, at Hvitfeld langt overgaar Svaning, at han har større Kundskab, arbejder nøjagtigere, viser noget mere Kritik. Men disse Fortrin vedkommer Historieskriveren, Bearbejderen, de vedrører ikke Hvitfelds Værdi som Kilde. Denne er

¹⁾ S. 149 (Folioudg. S. 203) om Begivenhederne i Valdemar Sejrs Tid: „Den svenske Historie siger, det var Svenske dennem kom til Hjælp ... Men det skete siden under Kong Erik“. — Den egentlige Fader til dette Krigstog er for Resten næppe Hvitfeld, men den samtidige Historiker Magnus Matthiæ i hans utrykte: *Series regum Daniae*.

²⁾ At dette Tog beror paa en Misforstaaelse, har allerede Lagerbring anet; selv den skikkelige Suhm har sin Tvivl, Dahlmann udelader Toget, efterfulgt af Hammerich. Helt forsvundet af Historieskrivningen er Eriks Bedrift dog ikke (se f. Ex. Bache, *Nordens Hist.* II, 412), men en kildekritisk Tydning af, hvorledes Hvitfeld er naaet til sin Skildring, er heller ikke blevet givet før nu.

faldet til Jorden i det Øjeblik, det er eftervist, at han ikke har benyttet nogen for os ukjendt ældre Kilde, og til en saadan har der ikke vist sig nogetsomhelst Tegn. Ja, Hvitfelds Kildeværdi er endda mindre end Svanings. Hos denne fandt vi dog i det mindste én, maaske et Par ægte Kildenotitser, for hvis Bevarelse man er Forfatteren takskyldig; hos Hvitfeld er der derimod, saavidt jeg kan se, intetsteds noget Spor af et Kjendskab selv blot til saadanne spredte Aarbogsnotitser.

Den største Ejendommelighed ved Hvitfelds Fremstilling af Stridighederne mellem Erik og Abel er endnu ikke berørt. Den ligger i det Indblik, man igjennem ham faar i, hvad der var Aarsagerne til Striden; til fuld Forstaaelse af dette vil det imidlertid være nødvendigt at gribe længere tilbage.

IV. Aarsagerne til Broderstriden.

Samtidens Aarbøger fortæller kort og fyndig hver Begivenhed; derimod søger de ikke at forbinde de enkelte Fakta med hverandre, og de kommer derfor sjældent ind paa Aarsager eller Motiver. I Virkeligheden findes der da hverken i de danske eller tyske Aarbøger et eneste Ord, der umiddelbart angiver Aarsagen til Striden mellem Erik og Abel. En Oplysning herom er dog bevaret fra Samtiden; den fremtræder i en mærkelig Tilføjelse til den sjællandske Aarbog, hvori fremstilles de Begivenheder, som gaar umiddelbart forud for Kongens Drab, og det med Træk, som vi finder stadfæstede andensteds fra, saaledes at det hele Stykke aabenbart stammer

fra god Kilde¹⁾. Denne Tilføjelse indledes nu med nogle mere almindelige Bemærkninger. Kong Erik, hedder det, „var en meget smuk Mand og en meget mild Ridder; overmaade vennsæl var han mod alle, og han udrettede mangan smuk Daad. Mellem ham og hans Broder Hertug Abel var der stor Uenighed, som varede længe. Thi Abel var gift med en Søster til Greverne af Holsten, og disse vilde Kongen paa enhver Maade bringe under dansk Herredømme, men for at forsvare dem satte Hertug Abel sig imod sin Broder og kæmpede mange Gange imod ham, hjulpet af en tysk Hær.“ — Denne Oplysnings Avtoritet er meget stor; men et andet Spørgsmaal er det, om Kong Eriks Planer mod Holsten har været den første Aarsag til Striden mellem ham og Abel. Det kan ikke sluttet med Sikkerhed af dette Stykke, der jo kun staar som Indledning til en Skildring af Begivenhederne i selve Aaret 1250, og naar vi spørger de andre samtidige Kilder til Raads, kan vi heller ikke i de Begivenheder, som de fremstiller, finde noget Bevis for, at Erik har haft fjendtlige Planer mod Holstenerne før tidligst ved Aaret 1246. Da i dette Aar de holstenske Grever kom hjem fra deres Studicophold i Paris, fandt de deres Land angrebet af Kong Erik, som det hedder i Stadeaarbogen. Men allerede i 1242 var der Uenighed mellem Brødrene, og at denne Strid skulde have netop den samme Aarsag som den senere Del af Broderstriden, det finder ingenlunde Støtte i Tilføjelsen til sjællandske Aarbog²⁾.

¹⁾ Jfr. ndfr. S. 431—2.

²⁾ Træffende siger A. D. Jørgensen, 40 Fortællinger S. 94: „Hvad der var den første Anledning til Spliden mellem Brødrene, derom er der intet overleveret os“.

Gaar vi nu fra de ægte Kilder over til de uægte, saa er det, efter hvad vi før har set, let at forstaa, at disse yngre Historieskrivere, som saa gjerne ønsker at forklare Begivenhedernes Sammenhæng og at forstaa de optrædende Personligheders Motiver, netop herved fandt de største Vanskeligheder at overvinde.

Det var ganske naturligt, at den Aarsag, som Historikerne først lagde Vægten paa, det var denne Kong Eriks Stræben efter at underkaste sig de holstenske Grever, som virkelig udtaltes i en gammel Kilde. Allerede Peder Olsen anfører da dette som Grund til Broderstriden; han anfører det med Ord, der ganske svarer til dem, som den sjællandske Krønike har, men vel at mærke, han stiller disse Bemærkninger hen lige i Begyndelsen af Kong Eriks Historie, saaledes at Eriks Planer mod Holsten bliver Aarsag allerede til Broderstridens første Udbrud. At dette ikke ligger i Kildens Ord, er allerede bemærket.

Af de egentlige Historieskrivere er Svaning den første, der gaar nærmere ind paa Aarsagen til Striden. Mærkeligt nok forkaster han ganske den Aarsag, som Peder Olsen havde betonet saa stærkt, hvilket hænger sammen med, at Svanings Sympathi afgjort staar paa Kong Eriks Side; han ønsker derfor ikke at lævne den mindste Tvivl om, at al Skyld for Tvisten udelukkende maa falde paa Abel¹⁾. Hovedgrunden til Striden er da efter Svaning, at Abel hadede sin Broder, „fordi han vilde selv være Konge og var nu blevet hovmodig og fordristede sig meget paa sin Magt, fordi han var nu

¹⁾ Hos Svaning eksisterer Eriks Planer imod Holsten kun i Abels Tanker, der bagtaler sin Broder for at ophidse de holstenske Grever imod ham. Jfr. Citatet ovfr. S. 402.

Statholder over Holsten og Hamburg paa de unge Herrers Vegne, Grev Adolphi Sønner, som endnu vare i Frankrige til Studium. Derfor lagde han sig meget efter at fordrive og ødelægge sin Broder Kong Erik og vilde gjerne tage Riget fra ham, og hængte han derved, det længste han kunde.⁴ Denne Aarsag til Striden hører vi intet om i de ægte Kilder, og Svanings Ytringer om Abels Statholderskab og de holstenske Grevers Studieophold i Paris, anbragt her lige i Begyndelsen af Kong Eriks Tid, er endog i den skarpeste Strid med det virkelige Sagforhold (jfr. ovfr. S. 413). Det kan imidlertid ogsaa oplyses, hvorledes Svaning har faaet denne Ide, at Abel stræbte efter selv at blive Konge i Danmark; han har simpelthen taget den fra Krantz, men blot udeladt dennes Motivering. Sagen er den, at Krantz i sin Kilde, Korner, læste, at Valdemar Sejr i sit andet Ægteskab med Beringaria havde 3 Sønner, nemlig Erik, Abel og — vel at mærke — Valdemar, og tillige fik at vide, at Faderen i sin egen Levetid tog Valdemar til Medkonge¹). Krantz er fornuftig nok til at se det højst mærkelige i, at netop den yngste Søn paa den Maade drages frem; han forklarer, at Valdemar Sejr havde en „utrolig Kjærlighed“ til sin yngste Søn, og slutter ikke uden Grund, at de ældre Sønner med Vrede saa paa deres Tilsidesættelse. Saa dør imidlertid den unge Valdemar allerede før Faderen, Erik bliver Konge, og hvem forstaar ikke, at nu føler Abel sig tilsidesat. Han mente naturligvis, at da den yngste Søn var død, burde Raden nu komme til ham som den næstyngste. Heri finder da Krantz den rette Aarsag til, at Abel bekæmper

¹) Korner hos Eccard, II, 855.

Broderen¹⁾. — Denne nærmere Motivering er det, Svaning har udeladt; hvor lidet kritisk han end var, saa har hele denne Tankerække dog forekommet ham for urimelig, men han har ikke forstaaet, at naar Begrundelsen tages væk, falder Slutningen med den.

Hvitfeld har nu paa dette Punkt været klogere end sin Forgænger; han er ganske gaaet bort fra den Tanke, at Abel stræbte efter at faa Riget, og han bringer i Stedet igjen den Aarsag til Ære, som Peder Olsen havde fremdraget. Ogsaa hos Hvitfeld hører vi, at Kong Erik lige efter sin Tiltrædelse tænker paa at erobre Holsten, og at dette volder Striden mellem ham og Abel; efter sin Vane udmaler han det hele noget mere, men de samme urigtige Enkeltheder, som allerede Peder Olsen havde — Abels Formynderskab og de unge Grevers Fraværelse —, gaar igjen hos Hvitfeld og viser klart, at der ikke kan tillægges hans Detailler nogen Kildeværdi.

Hvitfeld kjender dog ogsaa en anden Aarsag til Striden imellem Brødrene. For ham, der selv har oplevet den store Strid i det sextende Aarhundrede om Slesvigs Lensforhold til Kronen, ligger det nær at ane en lignende Strid bagved disse gjentagne Fejder mellem Kong Erik og Hertug Abel, og efter sin Sædvane fremsætter han sine Gjætninger i den mest positive Form og udstyrer dem med Enkeltheder, der giver hans Oplysninger et tilsyneladende Skær af at være Kilde-meddelelser. Da han under 1244 fortæller om et nyt Udbrud af Striden mellem Brødrene, véd han, at det var „ikke for Holstens Skyld, men for Slesvigs, hvoraf Kong Erik vilde, at Abel skulde bekjende ham som en

¹⁾ Dania VII, 20–21.

Herre med Ed og Pligt; den anden mente, fornævnte Fyrstendømme hørte ham frit til arveligen“. Da der i 1247 er Strid mellem Kongen og alle hans tre Brødre, drejer det sig atter om Lensspørgsmaalet; „Hertugerne“¹⁾ mente, at de havde deres Lande som Fædrenearv, ikke som Len. Det ender dog med, at Kongen faar sat sin Opfattelse igjennem ved det store Forlig, der efter Hvitfeld skal være sluttet sidst i 1248; efterat Kongen forud har erobret Byen Slesvig, bliver det fastsat, at Brødrene skal beholde deres Hertugdømmer, men kun som Len af Kongen; „derpaa gjordes Breve og blev sat 20 Riddere og gode Mænd til Gidsel for paa hver Side, med den Besked, at hvilken ikke holdt, hvis som dagtinget blev, da skulde de 20 Riddere drage fra den Part til den anden og holde med ham. Herved vare alle glade.“

Jeg bestrider nu ingenlunde, at det er yderst sandsynligt, at Striden mellem Brødrene for en stor Del har drejet sig netop om deres indbyrdes Forhold og Rettigheder; men jeg hævder paa det bestemteste, at hvad Hvitfeld fortæller derom, ikke stammer fra nogen Kilde, at Forfatteren ikke har vidst en Smule mere derom, end hvad vi véd eller kan gjette os til. At Hvitfeld i det hele ikke har bygget sin Skildring af Eriks Strid med Abel paa en stor tabt Kilde, det turde være bevist i det foregaaende, og deraf følger jo allerede, at hvad han meddeler om Lensforholdet heller ikke har en saadan Oprindelse; thi man kan dog umulig tænke sig, at der skulde have foreligget ham en ren statsretlig Afhandling fra det trettende Aarhundrede. Men netop det samme

¹⁾ Kristoffer førte i Virkeligheden ikke Titel af Hertug; han var blot „Herre“ (dominus) over Falster og Laaland.

fremgaar ogsaa deraf, at alt hvad han meddeler om Lensforholdet, hos ham fremtræder i den uløseligste Sammenhæng med Træk, der bevislig er urigtige. Den Krig i 1244, hvorved han først berører Lensforholdet, tilhører i Virkeligheden 1243; den stammer ene og alene fra, at Rydaarbogen 1244 har en Notits om Kongens Tog til Kolding, som i alle de andre Aarbøger anføres ved 1243¹⁾. Og denne Erobring af Slesvig med samt det derefter følgende store Forlig mellem Brødrene, som Hvitfeld anbringer under 1248, den hører jo i Virkeligheden først hjemme i Aaret 1250. De 20 Riddere som Gidsler har Hvitfeld faaet fra den sjællandske Aarbog; at der gjordes „Breve“ om Forliget, er en meget tilladelig Gisning, men heller ikke mere. Havde Hvitfeld kjendt saadanne Breve, ja, saa vilde han sikkert have aftrykt dem Ord til andet; det vilde jo have været Aktstykker af første Rang, indeholdende de vigtigste Oplysninger om det Spørgsmaal i Danmarks Historie, der mer end noget andet ligger Hvitfeld paa Hjærte, og som for hans Samtid har ikke blot theoretisk Interesse, men den største politiske Betydning. — Heller ikke her er der da Grund til at tro paa, at Hvitfeld har siddet inde med Oplysninger, som siden er gaaede tabt. Det er hans Ære som Historieskriver for første Gang at have gjættet, at der bagved Abels Uenighed med Broderen ligger en Strid om Hertugdømmets Forhold til Kronen²⁾, men det er en

¹⁾ Sml. ovfr. S. 376 Anm.

²⁾ Tanken i sin Almindelighed er for øvrigt udtalt før Hvitfeld; i en Aarbog, der ses at være skrevet i Aaret 1579, staar nemlig: „Anno 1242 ortum est funestum bellum inter Ericum regem et fratrem Abelem de jure Slesvicensis ducatus et aliis ...“ — Jeg tør endnu ikke opstille nogen Formodning om, hvem Forfatteren til dette særegne Arbejde er; derimod kan jeg

Misforstaaelse at betragte ham som Kildeautoritet paa dette Punkt mere end paa andre; kan vi end slutte os til hans Formodning i dens store Almindelighed, tør vi ingenlunde fæste Lid til eller bygge videre paa de Enkeltheder, hvormed han har udstyret sin Gjætning.

5. Hvitfelds „tabte Kilder“.

Hvis man paa et tidligere Stadium har kunnet undre sig over, at der i min Fremstilling af Broderstriden, saaledes som den oplyses ved de samtidige Kilder, savnedes saa mange Træk, der var vel kjendte fra andre Behandlinger af det samme Emne, saa er denne Gaade nu løst. Det ligger i, at man før ved at fremstille disse Forhold har fæstet Lid til de senere Kilder og især til Hvitfeld, og da dennes Fremstilling er fyldigere og mere sammenhængende end de gamle Kilder, har man endog som oftest taget mest fra ham. Og bagved denne Benyttelse har lige fra Suhm¹⁾ og ned til Velschow²⁾

oplyse, at den Afskrift i Hamburg, hvorefter Lappenberg har udgivet Aarbogen i Asmussens Archiv II, 227, er en Kopi efter den yngre Stephanus' Afskrift i hans: „Chronologiæ Danicæ Systema“, som gjemmes i Upsala Universitetsbibliothek; en anden Afskrift findes i Lucoppidans Kopibog (Ny kgl. Saml. Fol. 561), og her strækker Aarbogen sig helt ned til Kristjern II's Afsættelse.

¹⁾ Hist. af Danm. X, 16: Hvitfeld „havde visseligen en gammel nu forloren eller forstukket Skribent at gaae efter“. Smstds. 25: Hvitfeld „har uden Tvivl havt en nu forloren eller skiult Krønike at gaae efter“. Lignende Ytringer S. 76, 108.

²⁾ „Er ist bekanntlich sehr häufig der Fall, dass die ältere Quelle, woraus Hvitfeld geschöpft hat, verloren gegangen ist, oder in irgend einem Winkel noch verborgen liegt. Hvitfelds Chronik muss daher sehr oft als Quelle benutzt werden, wo er nur

og A. D. Jørgensen¹⁾ ligget denne fælles Tanke om Hvitfelds tabte Kilder.

Det er gaaet underligt med Hvitfelds Avtoritet. Efterat den havde staaet urokket i mere end et Aarhundrede, rettede Hans Gram et forfærdeligt Angreb imod den og viste ved mange Exempler, hvorledes et Studium af samtidige Breve og gamle Krøniker kunde føre til en langt rigtigere Opfattelse af Danmarks Fortid end den, man kunde læse sig til hos Hvitfeld. Tanken blev frugtbar; i den bundede Langebeks og Suhms store Samlervirksomhed; men den kritiske Evne, som Gram havde haft i en saa mærkelig Grad, arvedes ikke ned til hans Efterfølgere. Der gik atter et Aarhundrede, hvor Hvitfelds Avtoritet var stærkt respekteret, og først

einer älteren verlorenen oder unbekannten Quelle nacherzählt hat.“ Saaledes i de danske Grænsereguleringskommissariers¹⁾ Indlæg 1851 (den trykte Beretnings Bilag S. 34), hvor disse Sætninger i øvrigt indleder nogle meget kritiske Betragtninger om de mange Urigtigheder, Hvitfeld har faaet fra sine „tabte Kilder“. Kommissariernes skeptiske Kritik hidrører dog især fra, at deres tyske Kontraparter fremfor alt byggede deres Paastand om, at Rendsborg hørte til Holsten, paa en af Hvitfeld omtalt Voldgiftskjendelse af 1252.

- ¹⁾ Selv denne udmærkede Gransker, der staar som den egentlige Banebryder for den moderne Kildekritik i Danmark, har ikke undgaaet Troen paa Hvitfelds tabte Kilder. Jeg har ovfr. S. 414 anført et Exempel paa, hvorledes han bygger paa, ja bygger videre paa Hvitfeld-Svanings Udmalinger og Gjetninger, og i hans Redegjørelse for Spørgsmaalet om Rendsborgs Skjæbne (Den nord. Kirkes Grundlæggelse, Tillæg XII) forsvarer han mod Velschow den Dom, der efter Hvitfeld skal være fældet i Abels Tid herom. I Virkeligheden er det dog højst usandsynligt, at Hvitfeld her har haft nogen Kilde til Grundlag; han skal forklare, hvorfor Rendsborg, hvis Skjæbne interesserer ham meget, er kommet til Holsten, og han laver da denne Voldgiftskjendelse, der sammenknyttes med en fra Krantz laant (og urigtig) Sætning om Rendsborgs tidligere Skjæbne.

i vor Levetid er den blevet underkjendt, af Allen for den senere Unionstid, af Reinhardt for Valdemar Atterdags Historie, af mig selv ved Dronning Margretes. Ved intet af disse Tidsrum anerkjender man mere Hvitfeld som Kildeautoritet; her er man ganske kommet bort fra hans talrige „tabte Kilder“. Men mærkelig nok er Hvitfelds Fremstilling af Tiden forud for Valdemar Atterdag endnu undgaaet en kritisk Prøvelse, og deraf kommer da det underlige, at han her stadig i høj Grad respekteres, ved et Tidsrum altsaa, der ligger tre Aarhundreder før hans egen Levetid, medens han ikke mere anerkjendes overfor Tider, der dog er hans egen Tidsalder meget nærmere. Det skal indrømmes, at Hvitfelds Fremstilling af disse fjærne Tider, f. Ex. af Erik Plovpennings Historie, har noget meget bedaarende ved sig. Denne Fylde af Enkeltheder, disse talrige Positiviteter, dette Kjendskab til Aarsager og Motiver, og alt fremsat, uden at Forfatteren nogensinde selv antyder nogen Tvivl om Rigtigheden af, hvad han meddeler. — man forstaar godt, at det maatte vække Respekt, og da den Tanke, at Hvitfeld ved mundtlig Overlevering skulde vide noget om en saa fjærn Fortid, dog var saa temmelig udelukket, saa var der ingen anden Udvej at gribe til end den om de tabte Kilder.

En tabt Kilde, bevaret gennem en senere Historie-skrivers Fremstilling, det er for Historikeren som Guldet, der drages frem dybt nede fra Bjærgenes værdiløse Sten. Hvor stor er ikke Kritikerens Glæde ved at fremdrage og rense dette Guld, men hvor vanskelig er ikke ogsaa

Efterretningen er af samme Karakter og samme Værdi som saa mange andre Enkeltheder hos Hvitfeld om Slesvigs statsretlige Forhold, jfr. ovfr. S. 427.

denne Opgave! Intet Under da, at disse Forsøg paa at finde tabte Kilder, som endnu volder den saa højt udviklede Kildeskritik de største Vanskeligheder, fuldstændig maatte mislykkes for den ældre Tids mere barnlige Kritik. Man gik frem paa den simpleste Maade. Naar man hos Hvitfeld fandt en positiv Oplysning, der ikke var i den mest aabenbare Modstrid med, hvad man ellers vidste, saa tog man den for god, saa sagde man, her har Hvitfeld en Oplysning fra en Kilde, der er os ubekjendt¹⁾. Man lukkede ganske Øjnene for, hvor mange andre Meddelelser hos Hvitfeld der var nye, men som man dog ikke kunde tiltræde, fordi de var i altfor stærk Modsætning til, hvad man i Forvejen havde slaaet fast efter de virkelig gode Kilder; man glemte rent, at naar man i Hvitfelds Eftersætning mente at finde en god og gammel Efterretning, saa viste netop Forsætningen, at Hvitfeld her havde bygget paa en sen og slet Kilde. Nej, ad den Vej kan det aldrig lykkes at konstatere tabte Kilder hos en Forfatter, der lever saa sent, at han ikke i sig selv kan være Kilde. Saaledes gaar man ikke mere frem i Historiegranskningen, saa lidt som vi gjør det i det daglige Liv overfor vore samtidige. Naar en Mand fortæller mig fire Anekdoter om en samtidig Personlighed, og jeg kan indse, at de to af dem viser et meget daarligt Kjendskab til Personligheden, saa bilder jeg mig ikke ind, at de to andre, om hvilke jeg intet véd, indeholder den nøjagtigste Sandhed. Og naar en Mand giver mig en Fremstilling af et og andet, og jeg klart kan se, at de to Led i denne Fremstilling beror paa dristige Gjætninger, bygget paa en daarlig Anden-

¹⁾ Suhm X, 16: „Jeg vil følge Hvitfeld, dog saa at jeg viger fra ham, naar han modsiger den samtidige Albert af Stade“.

haands Kundskab til Sagen, saa føler jeg ingen Grund til at bøje mig i Støvet for Resten af Forklaringen.

I Modsætning hertil har den moderne Kildekritik adskillige Methodes til at paavise tabte Kilder; jeg kan dog her lade mig nøje med at omtale én af disse, fordi denne netop i det givne Tilfælde vil være tilstrækkelig til at paavise, om der er eller der ikke er tabte Kilder i Hvitfeld. Et Par Exempler vil bedst vise, hvori denne Methode bestaar.

Om Folkevisen om Niels Ebbesen er samtidig med Begivenheden eller meget yngre, kan ikke bevises ud fra Visen selv, der jo først foreligger i Optegnelser fra det sextende Aarhundrede og for saa vidt godt kunde være digtet paa denne Tid. Den sidste Mulighed kan heller ikke modbevises ved, at der i Visen er Træk, som stemmer med den samtidige Skildring af Niels Ebbesens Daad, som foreligger hos den saakaldte Thomas Gheysmer; thi denne Forfatter var jo godt kjendt i Eftertiden, og Ligheden kunde altsaa bero paa, at Visens Digter havde laant noget fra Historikeren. Men nu findes der i Visen Træk, som nøje stemmer med, hvad der fortælles i den samtidige tyske Beretning om Grev Gerts Død i Detmars Krønike, — og disse Træk afgiver saa det afgjørende Bevis for, at Visen i sin oprindelige Skikkelse er digtet i Niels Ebbesens Tid. Thi Detmars Krønike var ikke kjendt i Danmark hverken i det sextende Aarhundrede eller før, og fra den kan Folkevisen altsaa umulig have laant noget.

Et andet Exempel kan hentes netop fra Erik Plovpenning's Historie. Vi finder i en Tilføjelse til den sjællandske Aarbog en Skildring af de Begivenheder i Aaret 1250, der gik umiddelbart forud for Kongens Drab. Her

er det nu paa Forhaand umuligt at sige, om dette Stykke er forfattet i Samtiden eller meget senere; Haandskriftet er brændt med Universitetsbibliotheket 1728, den forinden af Arne Magnusson foranstaltede Udgave giver ikke tydelig Oplysning om, hvorledes denne og andre Tilføjelser har været skrevne. Nu er det imidlertid saa, at noget af hvad der i dette Stykke meddeles, det berøres ogsaa i den gamle tyske Stadeaarbog, og begge Kilder stemmer nøje overens. Deraf fremgaar da med Sikkerhed, at det danske Aarbogsstykke er affattet af en velunderrettet samtidig, og ogsaa de Underretninger deri, som vi ikke er i Stand til at kontrollere, kræver derfor Tiltro.

Regelen bliver da denne: Naar en Forfatter lever saa sent eller en Optegnelse er nedskrevet saa længe efter den Begivenhed, den omhandler, at man af den Grund ikke paa Forhaand tør tillægge Beretningen Kilderværdi, saa beror dens Værdsættelse paa en Prøve; man sammenligner, hvad Beretningen meddeler, med hvad vi andensteds fra véd om den samme Begivenhed, med hvad vi véd derom fra Kilder, som Forfatteren faktisk ikke kan have benyttet, og er der saa Overensstemmelse, ja, saa er det et fuldgyldigt Bevis paa, at Forfatteren har haft Adgang til Kilder, der er os ukjendte.

Denne Vej er det, man maa gaa, hvis man i Hvitfeld vil paavise Benyttelsen af en eller flere vidtløftige Fremstillinger af Danmarks Historie i det trettende Aarhundrede, og Materialet er her saa stort, Forholdene saa særlig gunstige, at man tør sige, at Beviset maa kunne føres paa denne Maade, ja, at hvis det ikke kan føres, saa er dermed til fulde godtgjort, at det modsatte er Tilfældet, at Hvitfeld ikke har haft saadanne for os utilgængelige Kilder. Sagen er nemlig den, at vi har Ad-

gang til en hel Kildegruppe til Tidens Historie, som Hvitfeld og de andre danske Historikere i det sextende Aarhundrede kun kjendte igjennem en sen, kortfattet og stærkt fordærvet Gjengivelse. Hvad man i Nordtyskland havde optegnet, det kjendte Hvitfeld og hans samtidige kun igjennem Albert Krantz og hans trykte Bøger¹⁾; vi kjender det samme Stof i dets ægte Skikkelse, saaledes som det foreligger i Stadeaarbogen, i den sachsiske Verdenskrønike, i Hamburg- og Lübeckaarbogen, og ikke blot det, men vi kan ogsaa tydelig forfølge, hvorledes denne Kundskab ændres og forvanskes ved at gaa igjennem Korners Hænder og derfra endelig naa ned til Krantz. Alt dette gjør, at Forholdene er særdeles heldige for at føre det antydende Bevis for eller imod Hvitfelds tabte Kilder. Han har faaet mange forvanskede Efterretninger gjennem Krantz, det er sikkert, men har han haft nogle gode, ukjendte Kilder, saa maa disse dog sikkert paa et eller andet af de utallige Berøringspunkter træffe sammen med Oplysninger i de ægte tyske Kilder, som vi kjender og Hvitfeld ikke. Vi saa, at denne Prøve slog til blot ved den lille Tilføjelse i den sjællandske Aarbog; det er umuligt andet end, at den ogsaa maa slaa til ved de mangfoldige Begivenheder, som Hvitfeld omhandler; ikke blot et, men adskillige Steder maa han, hvis han har tabte Kilder, kunne sige noget, hvis Rigtighed fremgaar af Kontrolprøven, og hvis saadanne Steder ikke findes, ja saa maa under disse Forhold Tanken om større tabte Kilder ganske opgives.

¹⁾ Hvitfeld benytter dog desuden, som ovenfor omtalt, én af de ægte Kilder, Stadeaarbogen, der imidlertid slutter allerede med Aaret 1252.

Et saadant Bevis for Existensen af disse meget omtalte tabte Kilder hos Hvitfeld er imidlertid aldrig blevet ført, og jeg tror heller ikke, at det vil lykkes at præstere det. Ved Erik Plovpennings Historie er Prøven gjort i det foregaaende; intetsteds har vi hos Hvitfeld eller hans Forgænger Svaning fundet noget, der blev stadfæstet ved Sammenligningen med de utvivlsomt ægte Kilder, rundt om derimod Beviser paa, hvorledes Krantz med sine ofte saa stærkt forvanskede Meddelelser havde ydet hine Forfattere, hvad de vidste om den tyske Tradition. Og hvad angaar Hvitfelds Fremstilling af de følgende Menneskealderes Historie, vil en nærmere Undersøgelse vistnok føre til det samme Udslag, det tror jeg at turde sige, om end jeg endnu ikke paa alle Punkter har ført mine Hvitfeldstudier til deres endelige Afslutning.

Der er en anden Betragtning, der ligeledes gør det helt utroligt, at Hvitfeld eller Svaning skulde have udnyttet tabte Kilder efter stor Maalestok. Hvad der er det nye i deres Fremstilling, er jo sjældent eller aldrig en særlig mærkelig Begivenhed af den rent ydre Historie, et stort Slag for Exempel. Det, der forundrer os hos dem, er dels deres Kundskab til Detailler, den Maade, hvorpaa de ved talrige Enkeltheder kan anskueliggjøre en Hovedbegivenhed, som kun er os bekjendt i sine Grundtræk, dels og især det Indblik, de giver os, snart i Begivenhedernes Sammenhæng, f. Ex. i et Felttogs Gang, snart i de handlende Personers Tanker og Bevæggrunde; hos Hvitfeld kommer dertil yderligere en Række statsretlige Oplysninger om Lensforhold og lignende. Se, at de to Historieskrivere paa et eller andet enkelt Punkt vidste mere end vi, deri vilde der ikke være noget

underligt; at de havde spredte Aarbogsnotitser, ja selv en eller anden Aarbog, der ikke kjendtes mere, deri vilde der paa Forhaand ikke være noget utroligt. Men at de helt igjennem skulde vide bedre Besked, det kunde kun forklares ved Benyttelsen af en eller flere store Skildringer af Datidens Historie, og hvorledes maatte disse Kilder ikke have været for at yde Svaning og Hvitfeld det, der nu møder os hos dem som nyt! Disse Kilder maatte have den Karakter, som ovenfor er angivet, maatte have været rige paa malende Enkeltheder, maatte have været raisonnerende, ja pragmatiske, forklarende Aarsager og Sammenhæng. Og nu er Forholdet jo saaledes, at disse Karaktertræk ikke findes hos en eneste af de forskjellige Aarbøger og Krøniker, som vi kjender fra Danmark og Nordtyskland i det trettende Aarhundrede, at disse Egenskaber tværtimod staar i fuldstændig Modsætning til alle de ægte Kilders Natur, til dette saa skarpt udtalte Særpræg, som alle Aarbøgerne er i Besiddelse af. En Kilde som den, Svaning og Hvitfeld maatte have benyttet, vilde være et Unicum i hin Periode af Middelalderen og vilde nøde os til helt at ændre vore Anskuelser om, hvorledes man i den Tid skrev Historie. I Sandhed, for at faa os til at tro dette, maatte en Bevisførelse være i høj Grad tvingende.

Og endnu ét. De, der vil hævde Hvitfelds og hans Forgængers Benyttelse af store tabte Kilder, de glemme ikke, at de derved rejser en Beskyldning mod Hvitfeld, der vil veje tungt ved Værdsættelsen af ham som Videnskabsmand og Menneske. Vi véd, at han stod i et fortroligt Forhold til de Granskere, som samtidig med ham dyrkede Fædrelandets Historie; Mænd som den yngre Hamsfort og Superintendenten Magnus Matthiæ meddelte

ham med gavmild Haand, hvad de fandt, og paa mange Punkter byggede Hvitfeld i sin Krønike paa det Stof, som disse hans Venner havde sammenstillet. Nu er det imidlertid et Faktum, at i disse historiske Samleres Arbejder finder man intet Spor til disse tabte Kilder, hvoraf Svaning og Hvitfeld skal have hentet saa megen Kundskab, og hvorledes vil man forklare dette? Har Hvitfeld aldrig følt Trang til at gjøre Gjengjæld for den Hjælpsomhed, som han fandt hos sine videnskabelige Venner, har han med nærig Gjerrighed holdt sine Skatte tilbage kun til eget Brug? Jeg ser ikke, man kan undgaa denne Konsekvens.

Paa alle Maader føres vi saaledes bort fra den Tanke, at der i det trettende Aarhundrede skulde være skrevet fyldige Skildringer af Danmarks Historie, og at disse endnu skulde være bevarede langt ned i det sextende Aarhundrede og da være benyttede af Svaning og Hvitfeld. Tanken derom er født af den Karakterforskjel, der er inellem Hvitfelds og Svanings sammenhængende Skildring og de middelalderlige Historikeres annalistiske Fremstilling, men Forklaringen paa denne Forskjel har man søgt paa et galt Sted. Forklaringen ligger ikke i, hvad hine to Mænd har faaet ude fra; den kommer inde fra, fra deres egen Karakter og deres videnskabelige Stræben. Kristjern Pedersen, Svaning og Hvitfeld stræbte efter at være Historieskrivere. Det er disse Mænds Ære at have indset, at det danske Folk af Historikerne krævede Oplysning om sin Fortid; det er Hvitfelds udødelige Fortjeneste, at han gav Danmark et Historieværk saa omfattende og indtrængende, som faa Lande paa hin Tid var i Besiddelse af. Det er denne Stræben, som gav disse Mænds Fremstillinger af Fædrelandets Historie

deres Karakter; ved Gisninger og Kombinationer søgte de at udfylde Rummet mellem Aarbøgernes spredte Efterretninger, og de var nødtte til at gjøre saa, maatte gjøre det, hvis de vilde naa deres Formaal. De kunde sætte som Motto paa deres Skrifter de Ord, som Albert Krantz anvender paa sin Historieskrivning: Vi søger det sande, vi fortæller det sandsynlige.

Hvitfeld maa sættes højt som Historieskriver, maalt med sin Tids Maalestok, og højere endnu, naar man bortkaster denne Ide om hans talrige tabte Kilder; des mere maa man beundre den Flid og Kunst, hvorved han har faaet saa meget ud af et saa tarveligt Materiale. Et andet er, at hans Betydning for os dog ikke bliver stor, at hans Gjætninger og hans Udmalinger kun i ringe Grad kan tjene til Vejledning for os ved vor Rekonstruktion af Danmarks Middelaldershistorie. Hvitfeld er i sin Granskning og i sin Fremstilling i høj Grad paavirket af Humanismen og gennem den af Oldtidens retoriske og raisonnerende Historieskrivning; vi er uendelig mere kritiske og forsigtige ved vort Granskningsarbejde. Hvor Hvitfeld er overbevist om at udtale en sikker Slutning, naar vi ikke videre end til at anerkjende en vis Sandsynlighed; hvor han dristig udfylder Hullerne i Overleveringen, indskrænker vi os til at indrømme vor Ikkeviden.

Som Historieskriver, som Kildefortolker har Hvitfeld for os kun ringe Avtoritet, og naar man da maa opgive i ham at finde Kilder gjemte, som vi ikke har Adgang til, saa betyder dette et reelt Tab i vor Kundskab til Middelalderen. Vi har set dette ved Erik Plovpennings Historie; mangfoldige Enkeltheder fra Broderkrigen og fremfor alt den hele Forstaaelse af Stridens Aarsager og Gang stod ene paa Hvitfelds Avtoritet og maatte bort-

kastes med ham, og som det gaar her, vil det gaa rundt om i det trettende Aarhundredes Historie. Vi maa beklage, at det er saa, men det kan ikke ændres, og bedre er det dog altid at vide lidt med Sikkerhed end at have en stor og blot indbildt Kundskab.

VI. Resultatet.

Den Paastand, hvori denne Undersøgelse udmunder, er altsaa denne, at hverken Svaning eller Hvitfeld er ægte Kilder til Danmarks ældre Historie. Vel kan dette kun siges her at være bevist for Broderstridens Vedkommende, ja endda kun for nogle Punkter af denne. Jeg har været nødt til at lade meget ligge, som det vilde kræve alt for megen Plads fuldstændig at oplyse; jeg har ikke talt om Eriks Korstog til Estland, som først Svaning har gjættet sig til, ikke om denne Henrik Æmeltorp, som Svaning gjør til „Hovedsmand paa Rendsborg“, skjønt han i de ægte Kilder ene og alene har Plads i Kristoffer den førstes Historie, og der kunde nævnes endnu mere. Men hvad der er fremdraget her, turde dog for enhver, der kjender noget til Hvitfelds Karakter som Historieskriver, ramme saa fuldstændig i dennes Midtpunkt, at der ikke kan være Tvivl om, at vi i hans Fremstilling af Erik Plovpennings Historie ikke har faaet fat i en Undtagelse, men netop i Regelen. Og hvad der især synes at være stillet i klart Lys, det er denne stilistiske Maner, som Hvitfeld har tilfælles med Svaning og mange andre i Datiden, denne ejendommelige Maade, at de fremstiller deres Gjætninger og Kombinationer med den store Sikkerhed, som i Eftertidens Øjne har givet dem Karakteren af virkelige Kilder.

Eftertiden har misforstaaet den Hvitfeldske Historie-skrivnings Natur; jeg har dog allerede indrømmet, at Misforstaaelsen var nærliggende og fristende, og jeg bør endnu tilføje, at det overhovedet er meget vanskeligt ret at værdsætte Hvitfeld, naar man ikke forud studerer Svaning, og af dennes Værk er jo kun bevaret et Brudstykke, der hidtil ikke har været benyttet¹⁾. Svaning er Nøglen til at forstaa Hvitfeld. Det samme, som Hvitfeld har, det træffer vi allerede hos Svaning, men vi træffer det her i en mere uudviklet Form, og derfor bliver dets Karakter lettere at erkjende. Medens Hvitfeld faktisk har budt over et stort Kildeapparat og deriblandt ogsaa haft nogle enkelte Breve og en enkelt stor Brevbog, der siden er gaaet tabt²⁾, saa er Svanings Kildegrundlag

¹⁾ Allerede Wegener har vel gjort opmærksom paa, at Hvitfeld ordret har udskrevet store Stykker af det Svaningske Haandskrift; dets ganske enestaaende Betydning for Forstaaelsen af det sextende Aarhundredes Historieskrivning og dennes Behandling af vor Middelalders Historie er derimod aldrig blevet belyst før i nærværende Undersøgelse. Maaske vil det derfor heller ikke være ubeskedent, om jeg ytrer det Ønske, at det maa være mig forbeholdt at udgive hele Krønikebrudstykket, saa meget mere, som dets Værd kun kan fremtræde, naar det paa ethvert Punkt sammenstilles med de middelalderlige Kilder paa den ene, med Hvitfeld paa den anden Side, eller med andre Ord, ved en kildekritisk Udgivermaade, som hidtil ikke er anvendt her hjemme.

²⁾ Til Forstaaelse af, hvorfra Hvitfeld har faaet sine Breve, er der nylig fremkommet et vigtigt Bidrag, uden at dets Betydning i denne Sammenhæng dog hidtil har været paavist. S. B. Smith har i sit Skrift om Universitetsbibliotheket (S. 167) meddelt den yngre Stephanus' Indholdsliste over et 1728 brændt Haandskrift, der kaldtes „Cancellariæ veteris episcopalis liber“, og som indeholdt en Samling Breve, der især vedkommer Erik Menved og Danmarks politiske Forhold i hans Tid. Hvor kort Indholdsangivelsen end er, viser det sig nu klart, at det netop er fra denne Brevbog, at Hvitfeld har hentet den uendelige Mængde Breve, han har fra hin Konges Tid, og han har

yderst begrænset, og netop derfor bliver det ved ham lettere at opklare, hvad der stammer fra hans egne Gjætninger og Kombinationer. Svaning er langt naivere end Hvitfeld; han er mindre kritisk, utrolig letsindig, f. Ex. hvad Begivenhedernes Tidsfølge angaar, og dette gjør ogsaa Værdsættelsen af ham forholdsvis let. Endelig er Svanings Arbejde ikke helt fuldendt; i Randbemærkninger, der nu staar i Haandskriftet, men vilde være forsvundne, naar det var blevet trykt, føres vi hist og her ind i den Tankegang, der har ført ham til den Fremstilling, der findes i hans Text, og vi ser da, hvorledes Fremstillingens Sikkerhed er ganske tilsyneladende. Et Exempel paa en saadan Randbemærkning har jeg anført ovfr. S. 406; et andet skal tilføjes her. Det stammer fra Begyndelsen af Erik Glippings Historie, hvor Svaning udvikler, at „Rigens Raad“ nødte Kongen til at frigive Ærkebisp Jakob Erlandsen og Bisperne af Odense og Ribe, og slutter med en Bemærkning, der med sin Randnote ser saaledes ud:

Therfor bleffue nu de besper løszgiffne at beholde deris sticht foruden ærchebiscop Jacop, hand vilde thaa heller wige udaff rigett ind y Suerrigh, fordi hand wor thaa saa stiff, at hand ville iche oplade Borenholm fra Lunde domkiercke thill kronenn effter kongenns begiering.

Om thisze bisper komme løsz aff Ribe oc Oens, finder mand dog icke klarligenn, *nisi per conjecturam*; men at ærchebispenn kom løsz, finder mand, dog iche, om thet skede met konges villie eller oc for rigens raads børs skyld, *nisi per conjecturam*. *Quæras ergo veritatem.*

herved bevaret Kjendskabet til den mærkeligste Brevsamling, der har existeret hos os fra Middelalderen. Herved er imidlertid det gaadefulde Forhold opklaret, der tidligere har været ved Hvitfelds „tabte Breve“; thi udenfor det nævnte Tidsrum er der hos ham kun temmelig faa Dokumenter, som ikke findes endnu, og af disse er atter de færreste egentlige Statsakter.

Det sidst anførte Sted, som ikke trænger til nogen Kommentar, beviser nu ogsaa, at Svaning og efter ham Hvitfeld ingenlunde selv har delt den Indbildning, at de havde Adgang til overordentlig rige Kilder; det har været dem fuldt bevidst, at de har opført deres store Bygning paa et overordentlig skrøbeligt Grundlag. Efter Tidens Skik har de ikke i Enkelthederne gjort Rede for, paa hvilke Kilsteder de har baseret deres Fremstilling, men de har dog givet en almindelig Karakteristik af de Kilder, de har kjendt, og derved i det mindste antydnet, i hvor høj Grad de har været nødsagede til ved Slutninger og Udmalinger at udfylde de gamle Kilders Huller. Lige i Begyndelsen af Erik Plovpennings Historie udtaler Svaning sig saaledes om de niaarige Broderkampe: „Dog finder man ikke retteligen beskrevet, hvorlunde disse Krige ere skete og tilgangne med hveranden, som man plejer at beskrive store Kongers Handel og Historier, fordi at vore Forfædre have herudi været meget forsømmelige“. Hvitfeld optager denne Sætning og tilføjer: „Ellers finder vi kortelig antegnet, hvad sket er aarligen“. Dette er da det Syn, som Svaning og Hvitfeld har paa deres Kilder, og deres Karakteristik er yderst træffende; men den fører langt bort fra enhver Tanke om, at de to Forfattere skulde have benyttet Kilder, der i Omfang og Natur var helt forskellige fra dem, som vi kjender. Hvis disse to værdige Historikere fra det sextende Aarhundrede kunde rejse sig fra deres Grave, vilde de sige til os: „Nej, vi har ikke svælgnet i Overflod, hvor I kun har tarvelige Rester; tværtimod, vi har kun vidst lidt om, hvad der skete i hin fjærne og dunkle Tidsalder, meget mindre end I, vore heldigere

stillede Eftermænd. Men af det lidet, vi vidste og kunde vide, har vi søgt at faa det frem, som vor Tid tiltrængte, og som ingen Tid kan undvære: Forstaaelsen af Fædrelandets Historie og Fortid. Vi har sat alt ind paa at naa dette Maal, og vi har naaet det saa vidt, at et helt Aarhundrede ikke har haft stort at føje til, hvad vi udrettede. Det synes vi, er Ære værd, og den Ære, men ikke nogen falsk Glorie, kræver vi for os." Saaledes vilde de tale, og de vilde tale Sandhed.
